

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра світової політики, дипломатії та туризму

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри
світової політики,
дипломатії та туризму
доц. Парфіненко А. Ю.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

На тему: **«ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ
В НОРВЕГІЇ»**

Виконав: студент 4 курсу, групи
УТМ-41, спеціальності 242 «Туризм»
Семіюшко І. М.

Керівник: к. і. н, доц.
Аксьонова Н. В.

Рецензент: проф. Воронянський О. В.

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Покоłodна М. М.
(прізвище та ініціали)

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра світової політики, дипломатії та туризму
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший
(бакалаврський)
Спеціальність 242 «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та туризму
доц. Парфіненко А. Ю.

“ ___ ” _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Семіюшко Іван Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи: **«Особливості екологічного туризму в Норвегії»**

керівник роботи Аксьонова Наталя Володимирівна, к. іст. н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 04.04. 2025 року № 4002-5/893

2. Строк подання студентом роботи 02.06.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

- Систематизувати та узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності, принципів та видів екологічного туризму.

- Дослідити етапи розвитку екологічного туризму у світовій практиці.
- Проаналізувати нормативно-правове забезпечення та інституційні рамки розвитку екологічного туризму в Норвегії.
- Оцінити вплив природно-рекреаційного потенціалу Норвегії на формування її екотуристичного продукту.
- Виявити ключові особливості функціонування екотуристичних дестинацій та інфраструктури в Норвегії.
- Розробити практичні рекомендації щодо використання досвіду Норвегії для розвитку екологічного туризму в Україні.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретико-методологічні засади розвитку екологічного туризму
2	Розділ 2. Аналіз екологічного туризму в Норвегії як приклад успішної сталості та можливості адаптації досвіду для України

5. Дата видачі завдання

22.02.2025 р.

Студент

Семіюшко І. М.

Керівник роботи

Аксьонова Н. В.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота викладена на 71 сторінці, вона містить два розділи, 10 рисунків, 10 таблиць, 58 пунктів у списку джерел.

Об'єктом дослідження постає процес розвитку екологічного туризму як форми діяльності сталого розвитку території. Предметом дослідження є особливості формування та функціонування екотуристичної галузі в Норвегії та можливості застосування її досвіду в Україні.

У першому розділі розглянуті теоретико-методичні засади розвитку екологічного туризму. Другий розділ присвячено аналізу екологічного туризму в Норвегії як прикладу успішної сталості та можливостям адаптації досвіду для України. За результатами дослідження були зроблені висновки та розроблено практичні рекомендації щодо використання норвезького досвіду для розвитку екологічного туризму в Україні.

Ключові слова: екологічний туризм, сталий розвиток, Норвегія, Україна, екотуризм, адаптація досвіду..

ANNOTATION

The thesis is laid out on 71 pages, it contains two sections, 10 figures, 10 tables, 58 items in the list of sources.

The object of research is the process of developing ecological tourism as a form of sustainable territorial development. The subject of the study is the specifics of forming and functioning of the ecotourism sector in Norway and the possibilities of applying its experience in Ukraine. The first chapter deals with the theoretical and methodological foundations of ecological tourism development. The second chapter is devoted to the analysis of ecological tourism in Norway as an example of successful sustainability and the potential for adapting this experience for Ukraine. Based on the results of the research, conclusions were drawn and practical recommendations were developed regarding the application of Norway's experience to the development of ecological tourism in Ukraine.

Key words: ecological tourism, sustainable development, Norway, Ukraine, ecotourism, adaptation of experience.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ	6
1.1. Теоретичні засади екологічного туризму	6
1.2. Екотуризм як чинник сталого розвитку територій	18
1.3 Передумови розвитку, державна політика та механізми підтримки екологічного туризму в Норвегії	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ СТАЛОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ	32
2.1. Функціонування галузі екологічного туризму в Норвегії	32
2.2. Досвід Норвегії в розвитку екологічного туризму: аналіз можливостей адаптації та розробка рекомендацій для України	37
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Стрімкий розвиток світового туризму у XXI столітті супроводжується зростанням усвідомлення необхідності забезпечення його сталого розвитку та мінімізації негативного впливу на довкілля. В умовах глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, втрата біорізноманіття та забруднення, екологічний туризм набуває особливої актуальності, виступаючи як один із ключових механізмів гармонійного співіснування людини та природи. Він не лише сприяє збереженню унікальних природних ландшафтів та біологічного різноманіття, але й формує екологічну свідомість, стимулює розвиток місцевих громад та створює економічні можливості на принципах сталого розвитку.

Актуальність теми дослідження. Норвегія, завдяки своїм унікальним природним ресурсам – фіордам, горам, льодовикам та північному сяйву – є одним із провідних напрямків для екологічного туризму у світі. Країна активно розвиває природоохоронні ініціативи та інтегрує принципи екологічної відповідальності у свою туристичну політику. Вивчення досвіду Норвегії в розробці та впровадженні екологічних стандартів, інноваційних підходів до управління природними територіями та маркетингу екотуристичних продуктів є надзвичайно цінним для інших країн, зокрема й для України, яка прагне розвивати власний потенціал у сфері сталого туризму. В умовах повоєнного відновлення України, розвиток екологічного туризму може стати важливою складовою її економічного відродження та формування нового іміджу.

Мета дослідження полягає у вивченні теоретико-методичних засад та аналізі особливостей розвитку екологічного туризму в Норвегії з метою розробки рекомендацій щодо його потенційного впровадження та адаптації досвіду для України.

Для досягнення поставленої мети були визначені *наступні завдання*:

- Систематизувати та узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності, принципів та видів екологічного туризму.
- Дослідити етапи розвитку екологічного туризму у світовій практиці.
- Проаналізувати нормативно-правове забезпечення та інституційні рамки розвитку екологічного туризму в Норвегії.
- Оцінити вплив природно-рекреаційного потенціалу Норвегії на формування її екотуристичного продукту.
- Виявити ключові особливості функціонування екотуристичних дестинацій та інфраструктури в Норвегії.
- Розробити практичні рекомендації щодо використання досвіду Норвегії для розвитку екологічного туризму в Україні.

Об'єктом дослідження є процес розвитку екологічного туризму як форми діяльності сталого розвитку території.

Предметом дослідження є особливості формування та функціонування екотуристичної галузі в Норвегії та можливості застосування її досвіду в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та завдань у роботі були використані такі методи:

Теоретичні: аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, порівняння – для систематизації наукових підходів до розуміння екологічного туризму та його принципів. Емпіричні: статистичний аналіз – для оцінки кількісних показників розвитку туризму; аналіз документальних джерел – для вивчення нормативно-правової бази та програм розвитку екологічного туризму; географічний аналіз – для оцінки природно-рекреаційного потенціалу. Системний підхід – для комплексного вивчення екотуристичної системи Норвегії.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, сформульовані в роботі, можуть бути використані органами місцевого

самоврядування, туристичними компаніями для створення нових екотуристичних маршрутів та продуктів в Україні.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані на Всеукраїнській науковій конференції «Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм» (Харків, 24 квітня 2025 року) викладені в тезах, що опубліковані в збірнику «Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди міжнародного дня багатосторонності і дипломатії в ім'я миру та з нагоди 50-річчя підписання Гельсінського заключного акту, 24 квітня 2025 року, м. Харків» [Електронний ресурс] / редкол. : А. Ю. Парфіненко, С. І. Лиман, М. Ю. Онацький, П. О. Подлепіна, Г. С. Панасенко, І. О. Панова, М. І. Писаревський, В. В. Сичова. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 163-166.

Структура дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (58 найменувань) та 5 додатків. Основний зміст викладено на 58 сторінках, у тому числі 10 таблиць, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні засади екологічного туризму

Екологічний туризм, також відомий як екотуризм, визначається як комплексна та багатоаспектна форма туристичної діяльності. Його виникнення зумовлене зростаючим усвідомленням негативного впливу традиційного масового туризму на природні та соціокультурні системи. Становлення екотуризму відбувалося наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років, коли сформувалася об’єктивна необхідність у більш відповідальному підході до організації подорожей, особливо до екологічно вразливих природних територій. Зазначений період характеризувався початком формування нової філософії подорожей, спрямованої на мінімізацію негативних впливів та максимізацію позитивних результатів [46]. Термін «екотуризм» був уперше запропонований мексиканським архітектором та екологом Е. Себальос-Ласкурайном у 1983 році. Екотуризм охоплює подорожі до природних територій, які зберегли відносну первозданність або не зазнали значного антропогенного забруднення. Ключовою метою таких туристичних подорожей є пізнавальна діяльність, що передбачає вивчення, спостереження та естетичне сприйняття мальовничих ландшафтів, представників дикорослої флори та фауни, а також ознайомлення з наявними на відповідній території культурними проявами. Саме на природно-пізнавальній та освітній складових було зроблено акцент у цьому первинному трактуванні поняття «екотуризм». Проте, з плином часу концепція екотуризму зазнала суттєвої еволюції. Її зміст розширився: від початкового фокусування на спостереженні за природними об’єктами він трансформувався до комплексного підходу, що інтегрує три основоположні компоненти. Йдеться про необхідність збереження навколишнього природного середовища, забезпечення сталого

соціально-економічного розвитку місцевих територіальних громад та обов'язкову наявність освітнього елементу. Подібний розвиток поняття свідчить про зростаючу складність та міждисциплінарний характер екотуризму як самостійної наукової галузі, що знаходиться на перетині економіки, екології, соціології, педагогіки та етики. Сучасна наукова думка при визначенні екотуризму наголошує на принципах відповідального ставлення до збереження цілісності екосистем, активному сприянні покращенню рівня життя місцевого населення та підвищенні рівня суспільної обізнаності щодо критичної важливості збереження біологічного різноманіття. Визначення підкреслюють відповідальне ставлення до захисту цілісності екосистеми та покращення добробуту місцевої громади, а також підвищення обізнаності щодо збереження біорізноманіття. Для повного розуміння сутності екотуризму важливо розмежувати його від споріднених, але не тотожних понять, таких як «сталий туризм», «зелений туризм» та «природничий туризм» [24, с.239].

Поняття екотуризму (Ecotourism) розглядається провідними міжнародними інституціями у сфері туристичної діяльності крізь призму його природної спрямованості та відповідального підходу і подані у таблиці 1.1, Всесвітня туристична організація (UNWTO) трактує екотуризм як специфічний вид туристичної активності, де домінуючою мотивацією виступає прагнення до спостереження, глибокого вивчення, відкриття нових знань, отримання безпосереднього досвіду та ціннісної оцінки біологічного й культурного різноманіття. Невід'ємною умовою такого туризму, згідно з UNWTO, є відповідальне ставлення до збереження цілісності екосистем та дієве сприяння підвищенню рівня добробуту місцевих територіальних громад [56]. Схожу позицію займає Міжнародне товариство екотуризму (TIES), яке визначає цю форму подорожей як «відповідальні мандрівки до природних ареалів, що спрямовані на збереження довкілля та поліпшення якості життя місцевого населення» [50].

Таблиця 1.1

Визначення екологічного туризму, запропоновані міжнародними
організаціями

Визначення	Хто запропонував
«Екотуризм включає всі форми природного туризму, при яких основною мотивацією туристів є спостереження та залучення до природи»	Міжнародною спілкою охорони природи (IUCN)
«Екотуризм – це природний туризм, що сприяє охороні природи»	Всесвітнім фондом дикої природи (WWF)
«Екотуризм – відповідальний туризм місцями дикої природи, який поєднується з турботою про збереження довкілля і сприяє добробуту місцевого населення»	Міжнародною спілкою екотуризму (TIES)

Джерело: складено автором на основі [50]

Аналіз наведених дефініцій дозволяє виокремити ключові характеристики екотуризму, серед яких мінімізація негативних антропогенних впливів на природні комплекси, активна підтримка природоохоронних заходів, забезпечення економічних переваг для місцевих спільнот, реалізація освітньо-просвітницького компоненту та виявлення поваги до автохтонних культурних традицій. Таким чином, екотуризм позиціонується як вузькоспеціалізований сегмент туристичної індустрії, сфокусований переважно на освоєнні природних територій [38, с. 12].

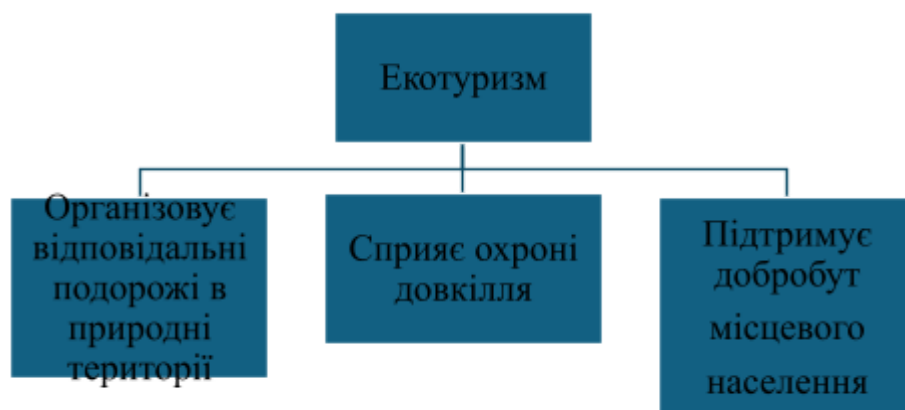

Рис. 1.1 Характеристики екотуризму

Джерело: складено автором на основі [38]

Концепція сталого туризму (Sustainable Tourism) розглядається в науковій літературі як така, що за своїм змістовним наповненням є ширшою та більш всеохоплюючою, ніж поняття екотуризму. Всесвітня туристична організація (UNWTO) пропонує дефініцію сталого туризму, згідно з якою він являє собою такий вид туристичної діяльності, що забезпечує повне врахування його поточних та перспективних економічних, соціальних і екологічних наслідків, одночасно задовольняючи потреби як самих відвідувачів, так і туристичної індустрії, навколишнього природного середовища та приймаючих територіальних громад (Рис. 1.1). Таким чином, сталий туризм позиціонується не як окремий, специфічний тип подорожей, а радше як фундаментальний підхід чи прагнення до забезпечення сталості впливів усіх без винятку форм туристичної активності [39, с. 178]. Сфера його застосування поширюється на всі категорії подорожей та типи DESTINATION, варіюючи від елітних до бюджетних сегментів, та охоплюючи як урбанізовані центри, так і віддалені природні ландшафти, зокрема лісові масиви. Фундаментальні принципи сталості (Рис. 1.2), що лежать в основі цієї концепції, знаходять своє відображення в екологічних, економічних та соціокультурних аспектах функціонування та розвитку туристичної галузі [40, с. 9].

Рис. 1.2 Основні компоненти сталого туризму

Джерело: складено автором на основі [40]

Поняття «зеленого туризму» (Green Tourism) у сучасному науковому та практичному дискурсі переважно функціонує як узагальнююча категорія для позначення широкого спектру туристичних практик, орієнтованих на мінімізацію негативного антропогенного впливу на довкілля (Рис. 1.3). Реалізація таких практик може охоплювати впровадження заходів з підвищення енергоефективності, оптимізації поводження з відходами, включаючи їх скорочення та стимулювання процесів вторинної переробки. Важливою особливістю є те, що застосування принципів «зеленого туризму» не обмежується виключно природно-заповідними територіями чи об'єктами, а може бути імплементоване в різноманітних сегментах туристичної індустрії. [12, с. 61]

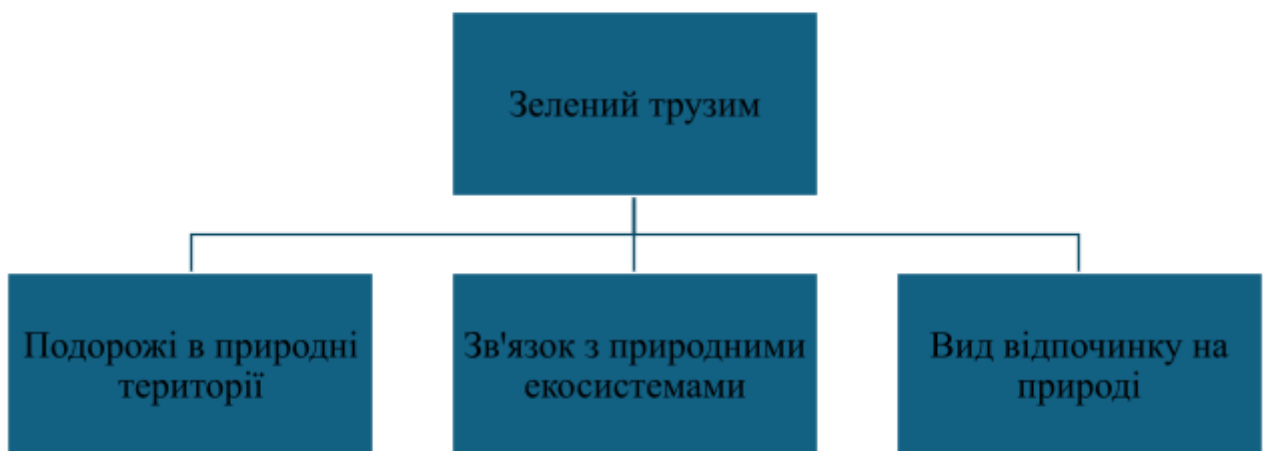

Рис. 1.3 Ключові елементи зеленого туризму

Джерело: складено автором на основі [12]

Як приклад, суб'єкти господарювання урбаністичного туристичного сектору, такі як готелі та заклади ресторанного господарства, також активно впроваджують відповідні екологічно орієнтовані заходи. Водночас, у

контексті аналізу «зеленого туризму» не можна оминати проблему так званого «грінвошингу» (greenwashing). Це явище характеризується ситуаціями, коли окремі компанії у своїй маркетинговій та комунікаційній політиці надають пріоритет формуванню позитивного екологічного іміджу, тоді як їхні реальні внески у вирішення екологічних та соціальних проблем залишаються незначними або декларативними. Існування подібних практик зумовлює виникнення обґрунтованого скептицизму з боку споживачів та експертного середовища щодо достовірності екологічних заяв окремих представників бізнесу, що, у свою чергу, актуалізує питання необхідності ретельної верифікації та критичного аналізу таких «зелених» декларацій.

Рис. 1.4 Структура природного.
Джерело: складено автором на основі [12]

Природничий туризм (Nature-based Tourism) в системі категорій туристичної діяльності займає позицію найбільш загального та всеохоплюючого (Рис. 1.4). Його сутнісна характеристика полягає в тому, що домінуючим фактором атрактивності для туриста виступає саме природне середовище [28, с. 21]. На відміну від екотуризму, який імперативно передбачає дотримання принципів природозбереження, наявність освітньо-пізнавального компоненту та орієнтацію на забезпечення добробуту

місцевих територіальних громад, природничий туризм як такий може не містити цих ключових для екотуристичної концепції елементів. У цьому контексті екотуризм доцільно розглядати не стільки як окремий вид природничого туризму, скільки як специфічну концепцію або філософсько-методологічний підхід, що здатен визначати стратегічні напрямки планування та оперативного управління різними формами туристичної діяльності, орієнтованої на використання природних ресурсів [44, с.594].

Екотуризм, попри те, що є нішевим сегментом туризму, є інструментом трансформації, а не просто видом туризму. Його концепція виходить за рамки простої подорожі, акцентуючи увагу на здатності змінювати місцеві громади, сприяти екологічному та культурному розумінню та бути життєздатним інструментом для збереження природи [33, с. 209]. Успіх екотуризму вимірюється не лише кількістю відвідувачів, а й його відчутним внеском у збереження біорізноманіття та добробут місцевого населення. Це позиціонує екотуризм як проактивну силу для позитивних змін, що здатна сприяти досягненню ширших цілей сталого розвитку. Екологічний туризм, будучи багатогранним явищем, може бути класифікований за різними критеріями, що відображають його різноманітні форми та цілі. Розуміння цих класифікацій є важливим для розробки ефективних стратегій розвитку та управління екотуристичними продуктами [44, с. 591].

Спектр проявів екотуристичної діяльності є надзвичайно широким, охоплюючи різноманітні форми взаємодії людини з природним та культурним середовищем, що ґрунтуються на принципах відповідальності та сталості. Одним із ключових напрямків виступає науково-освітній екотуризм, рушійною силою якого є прагнення до глибокого пізнання та дослідження природних і культурних особливостей відвідуваної дестинації. Учасники таких подорожей мотивовані здобуттям нових знань, розширенням власного світогляду та підвищенням рівня екологічної культури. Практична реалізація

цього напрямку може включати залучення до наукових експедицій та дослідницьких програм (наприклад, ініціативи Earthwatch), організацію подорожей у супроводі кваліфікованих гідів-натуралістів, здатних надати фахову інтерпретацію природних феноменів, а також відвідування спеціалізованих інтерпретаційних центрів та музейних установ, що розкривають специфіку місцевих екосистем та культурно-історичної спадщини. Зазначається, що такий вид туризму активно сприяє формуванню стійких проекологічних ціннісних орієнтацій та моделей поведінки серед його учасників [42, с. 160].

Іншою важливою гранню екотуризму є його пригодницький аспект, який органічно поєднує елементи фізичної активності, а іноді й певного контрольованого ризику, з неухильним дотриманням принципів сталості. До типових прикладів можна віднести трекінгові експедиції арктичними маршрутами, каякінг по незайманих водних артеріях, рафтинг або гірськоколийний спорт на курортах, що пройшли відповідну екологічну сертифікацію. Невід'ємною характеристикою подібних активностей є вимога мінімізації їхнього негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечення підтримки місцевих територіальних громад, зокрема, через залучення місцевих провідників та використання екологічно безпечного спорядження [37].

Особливе місце в структурі екотуризму займають подорожі, сфокусовані на взаємодії з дикою природою (Wildlife-based ecotourism), що передбачають спостереження та вивчення представників флори та фауни в їхніх природних ареалах існування. Це можуть бути як африканські сафарі, так і спеціалізовані тури для спостереження за птахами, китоподібними чи іншими видами диких тварин. Критично важливим для цього напрямку є суворе дотримання етичних норм, що унеможливають стресовий вплив на тварин та порушення їхніх природних поведінкових патернів, а також активна підтримка заходів, спрямованих на збереження біологічних видів [32].

Окремо варто виділити ландшафтний екотуризм, об'єктом якого виступають унікальні природні ландшафтні комплекси – гірські масиви, лісові екосистеми, узбережжя, пустельні території, водоспади. Туристична активність у цьому випадку може включати пішохідні мандрівки територіями національних природних парків, заняття фотографією природи, організацію кемпінгу у спеціально облаштованих для цього місцях. Пріоритетною метою є естетичне сприйняття природної краси за умови мінімального антропогенного втручання [21, с. 652].

Не менш значущим є культурний екотуризм, що передбачає глибоке та шанобливе занурення у місцеві культурні традиції, сприяючи тим самим їх збереженню та підвищенню добробуту відповідних громад. Така форма туризму може реалізовуватися через відвідування автентичних сільських поселень, участь у традиційних обрядових діях та етнографічних фестивалях, вивчення місцевих народних ремесел та придбання унікальних виробів місцевих майстрів. Підкреслюється, що цей напрямок екотуризму активно сприяє формуванню взаємної поваги та поглибленню міжкультурного діалогу між туристами та представниками місцевого населення. Усі види та характеристики екотуризму подані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Види екотуризму та їхні характеристики

Вид екотуризму	Основна характеристика	Приклади діяльності	Ключовий ефект
Науково-освітній	Пізнання природи, культури, екопросвіта	Експедиції, музеї, центри інтерпретації, гідри-натуралісти	Екоосвідомлення, знання
Пригодницький	Фізична активність + сталий підхід	Трекінг, каякінг, рафтинг, еко-курорти	Мінімізація впливу, підтримка громад
Диких природних територій	Спостереження за тваринами в природі	Сафарі, спостереження за птахами/китами	Збереження видів, етичність
Ландшафтний	Естетичне сприйняття унікальних природних територій	Піші походи, кемпінг, фото, нацпарки	Насолода природою без шкоди

Культурний	Взаємодія з традиціями, побутом, майстрами	Відвідування сіл, фестивалі, обряди, придбання ремесел	Збереження культур, добробут
------------	--	--	------------------------------

Джерело: складено автором на основі [20]

Ефективність екотуристичної діяльності та її позитивний внесок у сталий розвиток значною мірою залежать від дотримання чітко окресленого комплексу нормативних та функціональних засад. Ці засади, що формують своєрідний етичний кодекс екотуризму, визнаються світовою спільнотою та слугують орієнтиром для планування й реалізації відповідальних туристичних ініціатив.

Фундаментальним прагненням екотуризму є культивування глибокого розуміння та шанобливого ставлення до унікальності природних екосистем та самобутності місцевих культур [20]. Це стосується як безпосередніх учасників туристичного процесу – відвідувачів, так і приймаючих громад. Досягненню цієї мети сприяють ретельно розроблені інтерпретаційні програми, залучення висококваліфікованих гідів, здатних розкрити багатогранність природних явищ, а також створення інтерактивних просторів, що дозволяють поринути у світ біорізноманіття та культурної спадщини. Туристи отримують можливість автентичного та незабутнього спілкування з природою та культурою, тоді як місцеві спільноти відчувають повагу, визнання та отримують шанс поділитися власним укладом життя. Важливою складовою цього процесу є реінвестування частини доходів, генерованих екотуризмом, у фінансування конкретних природоохоронних заходів, ефективне управління охоронюваними природними територіями та реалізацію проектів, спрямованих на відновлення порушених середовищ існування. Такий підхід формує прямий економічний інтерес у збереженні природних ресурсів, адже саме їхня цілісність та первозданність є запорукою туристичної привабливості дестинації [34, с. 160].

Водночас, екотуризм потрібен забезпечувати відчутні економічні переваги для місцевого населення, сприяючи створенню нових робочих

місць, надаючи підтримку місцевим підприємницьким ініціативам та активно залучаючи мешканців до процесів стратегічного планування та прийняття управлінських рішень. Це веде до підвищення якості життя та зміцнення економічної самостійності громад. Не менш важливим аспектом є забезпечення етичності туристичних практик та неухильного дотримання прав людини, включаючи права корінних народів, з повним виключенням будь-яких проявів експлуатації чи дискримінації [37].

Виконуючи низку ключових завдань, екотуризм виступає потужним інструментом для досягнення глобальних Цілей сталого розвитку, проголошених Організацією Об'єднаних Націй (ООН). Пріоритетним завданням залишається збереження природних ресурсів та біологічного різноманіття, що реалізується через фінансову підтримку природоохоронних програм, створення та ефективного функціонування мережі охоронюваних природних територій, а також через послідовну мінімізацію негативного антропогенного впливу туристичної діяльності [55]. Також, екотуризм спрямований на генерацію стабільних джерел доходу для місцевих громад, суб'єктів приватного сектору та природоохоронних інституцій, забезпечуючи тим самим економічну стійкість та життєздатність туристичних дестинацій. Формування екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи як серед туристів, так і серед місцевого населення, є однією з центральних цілей, що сприяє довгостроковій ефективності природоохоронних зусиль. Критично важливим для соціально-економічного розвитку громад та забезпечення принципу справедливості є їх активне залучення до процесів планування, управління та розподілу вигод від туристичної діяльності [19, с. 41].

Особливістю екотуризму, що послідовно підкреслюється в численних наукових джерелах, є нерозривний взаємозв'язок між ефективністю природоохоронних заходів та отриманням економічних вигод. Зусилля, які спрямовані на збереження природних комплексів, безпосередньо корелюють з

фінансовими перевагами для місцевих спільнот та природоохоронних організацій. Стан екотуристичної дестинації та здоров'я екосистеми є взаємозумовленими факторами, оскільки їх ефект підвищує економічну цінність природних ландшафтів порівняно з альтернативними, часто деструктивними, видами їх використання. Це свідчить про те, що екотуризм створює потужний економічний стимул для збереження довкілля. Довгострокова успішність екотуристичного бізнесу прямо залежить від цілісності та екологічного благополуччя природних і культурних ресурсів [35]. Таким чином, формується взаємовигідний сценарій, коли економічний розвиток безпосередньо підтримує охорону природи, роблячи природозбереження економічно обґрунтованим для всіх зацікавлених сторін.

Рис 1.5 Завдання екологічного туризму. Джерело: [35]

Екотуризм має на меті створення взаємовигідних та збагачуючих вражень для обох сторін. Для туристів це означає автентичні та незабутні зустрічі з природою та культурою, а для місцевих громад – повагу, визнання та можливість поділитися своїм способом життя. Частина доходів, отриманих від екотуризму, повинна спрямовуватися на фінансування природоохоронних заходів, управління охоронюваними територіями та проекти з відновлення середовищ існування. Це створює прямий економічний стимул для збереження природних ресурсів, оскільки їхня цілісність є основою для

туристичної привабливості (Рис. 1.5). Дестинацій бізнесу безпосередньо залежить від цілісності та здоров'я природних і культурних ресурсів [41, с. 922]. Це формує взаємовигідний сценарій, де економічний розвиток прямо підтримує охорону довкілля, роблячи збереження економічно раціональним для всіх зацікавлених сторін. Екотуризм виступає як інструмент розширення можливостей та соціальної інклюзії. Джерела наголошують на розширенні можливостей для місцевого населення, соціальній інклюзії та залученні місцевого населення до процесів прийняття рішень. Це означає, що вплив екотуризму виходить за рамки простого створення робочих місць, сприяючи формуванню стабільності та добробуту громади. Він змінює динаміку влади, надаючи місцевим громадам голос та можливість впливати на власний розвиток, а також забезпечуючи справедливий розподіл вигод. Це особливо актуально для корінних народів і може суттєво сприяти подоланню бідності, надаючи альтернативні, стійкі джерела засобів до існування [35].

1.2. Екотуризм як чинник сталого розвитку територій

Екотуризм є не просто формою відпочинку, а потужним чинником сталого розвитку територій, що впливає на соціально-економічні, екологічні та культурні аспекти місцевих громад. Його здатність генерувати доходи, створювати робочі місця та сприяти збереженню природної та культурної спадщини робить його ключовим елементом у досягненні балансу між розвитком та охороною довкілля. Позитивний соціально-економічний вплив екотуризму на розвиток територій є багатограним і охоплює кілька ключових аспектів, що подані на Рис. 1.6

Рис. 1.6 Шляхи вирішення проблем для екологічного туризму. Джерело:[49]

Екотуризм є значним джерелом зайнятості, особливо у віддалених та сільських районах з обмеженими економічними можливостями. Він створює прямі робочі місця (гіди, порт'є, кухарі, працівники готелів, ремісники) та непрямі через підтримку місцевих постачальників послуг та продуктів. Кошти, витрачені туристами, «розходяться» через місцеві громади, генеруючи мультиплікативний ефект доходу. Екотуризм надає альтернативні джерела доходу для місцевих громад, зменшуючи їхню залежність від експлуатації природних ресурсів, таких як лісозаготівля чи полювання [45, с. 227]. Це сприяє диверсифікації сільської економіки та покращенню добробуту місцевого населення, забезпечуючи стабільні, довгострокові джерела доходу. Вигоди екотуризму подані у таблиці 1.3.

Екотуризм сприяє розширенню можливостей місцевого населення, залучаючи їх до управління туризмом та розподілу вигод від нього. Це включає надання місцевим жителям голосу у прийнятті рішень, реагування на їхні права та занепокоєння, а також надання можливостей для підприємництва та навчання [25, с. 2979].

Соціально-економічні вигоди екотуризму

Категорія вигоди	Опис вигоди та її механізм
Створення робочих місць	Екотуризм генерує прямі робочі місця (гіди, персонал готелів, перевізники) та непрямі (постачальники продуктів, ремісники), особливо у сільських та віддалених районах.
Генерація доходу	Доходи від екотуризму надходять до місцевих громад, приватного сектору та природоохоронних організацій, створюючи мультиплікативний ефект в економіці.
Зменшення бідності	Надає альтернативні та стабільні джерела доходу, зменшуючи залежність від експлуатації природних ресурсів.
Розширення можливостей	Залучає місцеве населення до планування, управління та розподілу вигод від туризму, надаючи їм голос та агентність.
Збереження культурної спадщини	Сприяє збереженню місцевих традицій, ремесел та культурних об'єктів через фінансову підтримку та міжкультурний обмін.
Покращення інфраструктури	Туристичні доходи можуть бути реінвестовані у розвиток місцевої інфраструктури (дороги, водопостачання) та покращення базових послуг для громад.
Соціальна інклюзія	Забезпечує участь різних груп населення, включаючи корінні народи, у туристичній діяльності та розподілі вигод.

Джерело: складено автором на основі [25]

Екотуризм заохочує місцеві громади ділитися своїми традиціями та звичаями з відвідувачами, що сприяє взаємній повазі та розумінню між туристами та місцевими жителями. Доходи від туризму можуть бути спрямовані на підтримку культурних об'єктів, традиційних ремесел та збереження нематеріальної спадщини. Екотуризм може підвищити цінність культурних ресурсів, які інакше могли б бути недооцінені місцевою громадою. Туристичні доходи можуть бути реінвестовані у розвиток місцевої інфраструктури (дороги, водопостачання, зв'язок) та покращення базових послуг для громад, що підвищує загальну якість життя. Екотуризм є стратегією зменшення конфліктів за ресурси. Забезпечуючи сталі економічні альтернативи, екотуризм може пом'якшити тиск на природні ресурси, який часто виникає через бідність або відсутність економічних можливостей. Це

зменшує ймовірність конфліктів між природоохоронними зусиллями та засобами до існування місцевого населення, сприяючи більш гармонійним відносинам між громадами та їхнім довкіллям. Це перетворює користувачів ресурсів на їхніх охоронців.

Екологічний вимір є серцевиною екотуризму, визначаючи його як інструмент для збереження природи та підвищення екологічної свідомості. Цей аспект охоплює прямий внесок у збереження біорізноманіття та природних ландшафтів, а також потужну роль у екологічній освіті. Внесок у збереження біорізноманіття та природних ландшафтів: Фінансування природоохоронних заходів: Доходи, отримані від екотуризму, включаючи вхідні квитки, дозволи та податки, часто реінвестуються у проекти зі збереження біорізноманіття, управління охоронюваними територіями та відновлення середовищ існування. Це може бути значним джерелом фінансування, яке в деяких випадках перевищує офіційну допомогу на природоохоронні проекти. Це створює стійку фінансову модель для збереження. Захист вразливих видів та екосистем: Присутність туристів та інфраструктури екотуризму може слугувати стримуючим фактором для незаконного полювання, лісозаготівель та руйнування середовищ існування в охоронюваних районах [36, с. 223]. Екотуризм підтримує створення та підтримку природних територій, що використовуються як атракції, тим самим сприяючи їхньому захисту. Збереження цілісності екосистем: Екотуризм прагне мінімізувати негативний вплив на природне середовище, використовуючи низькоімпактні практики та сприяючи збереженню екологічного балансу та стійкості дестинацій. Це включає зменшення забруднення, захист середовищ існування та обмеження надмірної експлуатації природних ресурсів [36, с. 226].

Підвищення економічної цінності природних ландшафтів: Екотуризм надає економічну цінність незайманим природним ландшафтам. Це може мотивувати землевласників та уряди зберігати їх у природному стані, а не

перетворювати на інші, менш стійкі види використання, такі як сільськогосподарські чи міські забудови. Це створює економічний стимул для збереження, де природні активи стають основою для довгострокового процвітання [21, с. 661].

Екологічна освіта та підвищення екологічної свідомості: Освітній компонент: Екотуризм надає унікальні можливості для відвідувачів дізнатися про природне та культурне значення відвідуваних дестинацій. Це може включати інтерпретаційні програми, екскурсії з кваліфікованими гідами-натуралістами, інтерактивні заходи та участь у моніторингу біорізноманіття.

Екологічна освіта в рамках екотуризму сприяє формуванню сильніших про-екологічних установок та поведінки серед туристів. Це може призвести до підвищення обізнаності щодо збереження біорізноманіття та природного середовища як серед місцевих жителів, так і серед відвідувачів, заохочуючи їх до відповідальніших дій у повсякденному житті [46].

Деякі екотуристичні програми включають можливості для туристів брати участь у практичних природоохоронних заходах, таких як проекти з лісовідновлення, видалення інвазивних видів або допомога в анти-браконьєрських патрулях. Це дозволяє туристам зробити відчутний внесок у збереження та посилити їхнє почуття відповідальності [43, с. 165].

Існує реципронічний зв'язок між екотуризмом та збереженням природи. Джерела чітко вказують, що «екотуризм та збереження природних ресурсів вже мають взаємовигідні відносини, які ідеально підходять для створення сталого партнерства», і що «здоров'я екотуристичної дестинації та здоров'я її екосистеми йдуть рука об руку». Це підкреслює критично важливий взаємозв'язок: довгострокова життєздатність екотуризму безпосередньо залежить від здоров'я екосистем, які він просуває. Це створює потужний зворотний зв'язок, де економічні вигоди від екотуризму забезпечують прямий стимул та механізм фінансування для збереження, що, у свою чергу, підвищує

привабливість та стійкість екотуристичної дестинації. Ця взаємна залежність перетворює потенційних супротивників (розробників туризму та екологів) на союзників [43, с. 164].

Екологічна освіта виступає як каталізатор зміни поведінки. Джерела наголошують, що екологічна освіта в екотуризмі – це більше, ніж просто передача інформації; це «пояснення, стимуляція, провокація, відкриття та розуміння», що «особисто залучає екотуриста» та сприяє формуванню «сильніших про-екологічних установок». Це підкреслює трансформаційну силу освітнього компонента. Добре розроблені екотуристичні враження можуть призвести до стійких поведінкових змін у туристів, що виходять за рамки їхньої поїздки та впливають на їхнє повсякденне життя та підтримку природоохоронних зусиль. Це робить екотуризм критично важливим інструментом для формування глобальної спільноти, яка підтримує охорону довкілля, сприяючи ширшій зміні суспільних цінностей [21, с. 652].

Україна, попри значний природний та культурний потенціал, стикається з низкою викликів на шляху до ефективного розвитку екологічного туризму. Аналіз цих аспектів є важливою основою для подальшого порівняння з досвідом Норвегії, яка є визнаним лідером у цій сфері [7, с. 112].

В Україні спостерігається дисбаланс між природним потенціалом та інституційною спроможністю. Численні джерела підкреслюють «величезні природні ресурси та різноманітну культурну спадщину» України та «безліч туристичних ресурсів». Однак, зазначається, що «ефективна практика та впровадження екотуризму не є багатообіцяючими через відсутність прихильності до державної політики та стратегії планування». Це вказує на критичний розрив: Україна володіє природним капіталом для екотуризму, але їй бракує інституційної та управлінської спроможності для його ефективного та сталого розвитку [7, с. 154]. Це означає, що основні виклики пов'язані не з дефіцитом природних ресурсів, а радше із системними проблемами, що стосуються політики, інфраструктури та інтегрованого планування. Цей

висновок буде вирішальним для порівняльного аналізу з Норвегією, яка відома своїм сильним управлінням та сталими практиками.

Таблиця 1.4

Потенціал та виклики розвитку екологічного туризму в Україні

Потенціал (Природний)	Багаті природні ресурси: Різноманіття ландшафтів (Карпати, каньйони, Розточчя), понад 1000 спеціально охоронюваних природних територій (національні парки, біосферні заповідники). Рекреаційний потенціал: Лісові, морські, гірські ландшафти, мінеральні води та лікувальні грязі.
Потенціал (Культурний)	Багата культурна спадщина: Етнічні традиції, історичні пам'ятки, що можуть бути інтегровані в екотуристичні продукти.
Виклики (Політичні)	Недостатній розвиток та невикористаний потенціал: Екотуризм на ранніх стадіях, потенціал не використовується повною мірою. Відсутність послідовної державної політики та стратегії: Фрагментованість зусиль, відсутність інтегрованої стратегії збереження та розвитку.
Виклики (Інфраструктурні)	Проблеми інфраструктури: Зруйнована туристична інфраструктура, низький рівень обслуговування, втрата системи маршрутів.
Виклики (Економічні)	Фінансова недостатність: Недостатнє фінансування для розвитку та відновлення галузі.
Виклики (Соціальні)	Недостатнє залучення місцевих громад: Обмежені можливості для громад отримувати вигоди та сприяти сталості.
Виклики (Вплив конфлікту)	Вплив військових дій: Значні втрати доходів, відсутність турпотоків, відтік інвестицій, високий рівень небезпеки, втрати людських ресурсів.
Виклики (Екологічні)	Екологічна деградація: Проблеми, спричинені неконтрольованим туризмом та нераціональним використанням ресурсів.

Джерело: [10]

Екотуризм може бути інструментом повоєнного відновлення та сталого розвитку, потенціал та виклики викладено у таблиці 1.4. Джерела прямо обговорюють руйнівний вплив війни на туристичний сектор України, включаючи «знищення туристичної інфраструктури», «відсутність туристичних потоків» та «відтік інвестицій». Проте, зазначається, що «сталий розвиток туризму стимулюватиме повоєнне відновлення та еволюцію територіальних громад», і що екотуризм може бути «планом для гармонійного майбутнього» [10, с. 143].

Це глибоке розуміння показує, що екотуризм є не просто існуючою галуззю в Україні, а потенційним каталізатором для повоєнного відновлення та стійкого розвитку. Зосереджуючись на збереженні природи та розширенні можливостей громад, екотуризм може сприяти відбудові пошкоджених територій, залученню інвестицій, створенню засобів до існування та сприянню соціальній згуртованості після конфлікту. Це перетворює виклик розвитку на можливість для стратегічного, сталого зростання [1, с. 208].

Динамічний розвиток екологічного туризму в Норвегії зумовлений гармонійним поєднанням унікальних природно-ресурсних активів, самобутньої культурно-історичної спадщини та сприятливих соціально-економічних умов, що підкріплюється послідовною державною політикою та дієвими механізмами підтримки.

1.3 Передумови розвитку, державна політика та механізми підтримки екологічного туризму в Норвегії

Саме природно-ресурсний компонент виступає фундаментальною детермінантою туристичної атрактивності країни. Норвегія справедливо славиться своїми величними фіордами, високогірними масивами, розлогими лісовими екосистемами та неповторними арктичними ландшафтами, що, за даними численних досліджень, є першочерговою причиною вибору країни як туристичної дестинації. Примітно, що значна частина материкової території Норвегії (17,5%) та архіпелагу Свальбард (де 65% суші та 87% територіальних вод мають охоронний статус) представлена 47 національними парками та понад 3100 іншими заповідними об'єктами. Зазначені заходи, як підкреслюють норвезькі урядові джерела, спрямовані на збереження вразливих екосистем та територій, що мають міжнародне, національне та регіональне значення. Висока якість повітря та водних ресурсів, а також

багатство флори та фауни лісових та річкових екосистем, створюють оптимальні передумови для розвитку природоорієнтованого туризму [26].

Культурно-історичний потенціал Норвегії органічно інтегрований у природний контекст. Важливою складовою національної ідентичності та специфічного ставлення норвежців до природи є філософія «friluftsliv» (життя на свіжому повітрі). Ця глибоко вкорінена скандинавська практика, як зазначають дослідники скандинавської культури, акцентує увагу на традиційних способах пересування, таких як лижні походи, піші прогулянки та велосипедні мандрівки, а також на використанні «низьких» технологій, що передбачають кемпінг, проживання у простих дерев'яних будиночках та приготування їжі на відкритому вогнищі. Культурна спадщина активно інкорпорується у природоорієнтований туризм, що яскраво ілюструється на прикладі збереження історичних об'єктів на архіпелазі Свальбард, які є популярними туристичними локаціями. Йдеться, зокрема, про залишки мисливських станцій, покинутих шахтарських містечок та баз наукових експедицій, що репрезентують різні історичні епохи. Такий синергетичний підхід дозволяє туристам не лише насолоджуватися природними красотами, але й глибоко занурюватися у місцеві традиції та історичне минуле [27].

Соціально-економічні умови Норвегії формують міцне підґрунтя для сталого розвитку туристичної галузі. Країна вирізняється високим рівнем життя населення, значними обсягами державних інвестицій в інфраструктурні проекти та розвиненою системою соціального забезпечення. Туризм, за даними норвезьких економічних оглядів, є важливою експортною галуззю, що активно сприяє регіональному розвитку та забезпечує створення близько 180 000 робочих місць по всій країні. Зростання туристичного сектору розглядається як дієвий інструмент для формування стійких сільських громад та подолання негативних демографічних тенденцій. Норвегія свідомо позиціонує себе як «зелений» регіон, що не лише сприяє загальнонаціональному «зеленому» переходу, але й підвищує

конкурентоспроможність країни на світовому ринку, приділяючи при цьому значну увагу питанням соціальної стійкості та міжкультурного обміну [51].

Норвегія реалізує послідовну та прогресивну політику у сфері сталого розвитку, що знаходить своє відображення у національних туристичних стратегіях. Уряд країни проголосив амбітні цілі щодо розвитку туристичної індустрії, наголошуючи на її значенні для національної економіки та забезпечення зайнятості населення в усіх муніципалітетах .

Ключовими національними стратегічними документами, що визначають вектор розвитку туризму до 2030 року, є «Tourism 2030» та «REIS21». Ці стратегії, розроблені Міністерством торгівлі, промисловості та рибальства у співпраці з державною компанією Innovation Norway, фокусуються на п'яти пріоритетних напрямках: інтелектуальна цифровізація, «зелений» перехід, розвиток туристичних послуг та технологій, збільшення створення доданої вартості (через забезпечення високої якості та цінності для споживача) та створення якісних робочих місць. Кінцевою метою проголошено формування конкурентоспроможної та прибуткової туристичної галузі, що забезпечує цілорічну зайнятість по всій країні [52]. Центральним елементом «дорожньої карти» норвезької туристичної індустрії під назвою «Назустріч сталій туристичній індустрії» є принцип «висока дохідність – низький вплив» («high yield – low impact») (Рис. 1.7).

Цей підхід орієнтований на залучення платоспроможних туристів, готових платити за високоякісні та автентичні враження, за умови мінімізації негативного антропогенного тиску на навколишнє середовище та місцеві громади. Такий підхід, як зазначають експерти, дозволяє уникнути проблем, пов'язаних з надмірним туризмом, та зберегти унікальний характер туристичних дестинацій [29]. Урядова ініціатива «Hurdal Platform» визначила процес «REIS21» як ключовий інструмент для стимулювання інновацій та трансформаційних процесів у норвезькому туризмі, запропонувавши 14

конкретних дослідницьких та інноваційних заходів у шести тематичних сферах, включаючи «зелений» перехід та цифровізацію [29, с. 12].

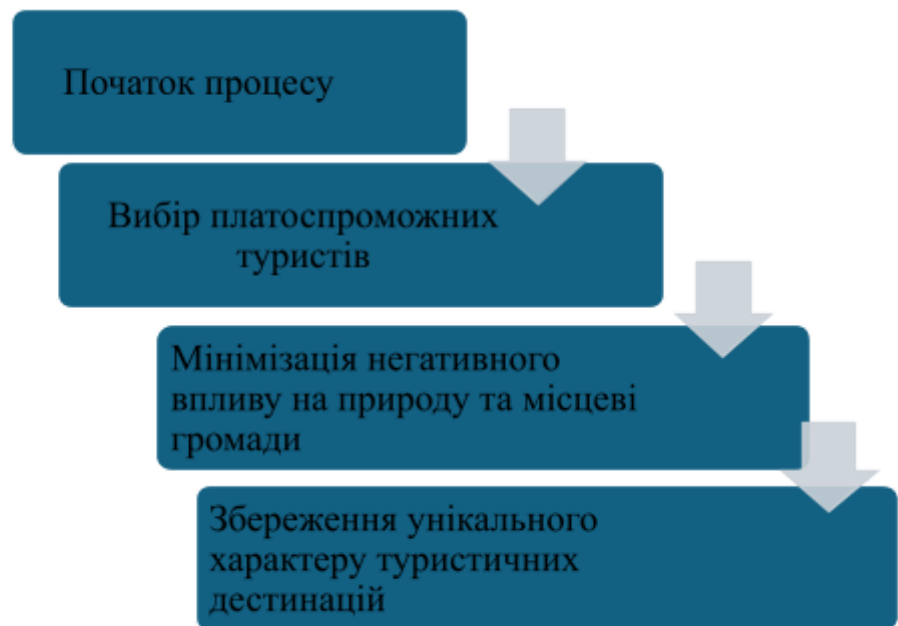

Рис. 1.7 Принцип управління сталим туризмом “high/low impact”.

Джерело: [40]

Нормативно-правове поле Норвегії також відображає прихильність країни до сталого розвитку. Зокрема, Закон про клімат встановлює зобов'язання скоротити рівень викидів парникових газів щонайменше на 50% від рівня 1990 року до 2050 року, що ставить перед туристичною галуззю значні виклики та завдання [31, с. 348]. Спеціальний Закон про охорону навколишнього середовища на Свальбарді (SEPA), ухвалений у 2001 році, спрямований на збереження унікальної дикої природи архіпелагу та регулює туристичну діяльність з метою уникнення загроз для вразливого арктичного середовища. У 2021 році уряд Норвегії ініціював процес широкого громадського обговорення та запропонував низку поправок до SEPA та пов'язаних з ним нормативних актів. Окрім національного законодавства, Норвегія є учасником низки міжнародних конвенцій, що стосуються біологічного різноманіття, збереження дикої природи та морських ресурсів,

кліматичних змін та захисту культурної та природної спадщини. Ці законодавчі та стратегічні ініціативи демонструють глибоке усвідомлення в Норвегії необхідності забезпечення сталого розвитку туризму, інтегрованого в загальнонаціональну політику захисту довкілля та соціального добробуту [32, с. 328].

Ключову роль у реалізації державної політики інновацій та розвитку підприємництва, включаючи туристичний сектор, відіграє державна компанія Innovation Norway. Вона перебуває у власності Міністерства торгівлі, промисловості та рибальства (51%) та окружних органів влади (49%). Функції Innovation Norway охоплюють надання фінансування, проведення аналітичних досліджень, надання консультаційних послуг, створення професійних мереж та розробку спеціалізованих програм, а також активне просування норвезького туристичного продукту на міжнародних ринках [30, с. 340].

Серед ефективних механізмів підтримки, запроваджених Innovation Norway, варто виділити стандарт «Sustainable Destination». Ця система сертифікації та розвитку допомагає місцевим та регіональним туристичним дестинаціям системно працювати над питаннями сталості, базуючись на 45 критеріях та 108 показниках, що охоплюють аспекти природи, культури, навколишнього середовища, соціальних цінностей, залучення громад та економічної життєздатності. Міжнародне визнання цього стандарту з боку Global Sustainable Tourism Council (GSTC) підтверджує високий рівень досягнень Норвегії у сфері сталого туризму [38, с. 14]. Щодо фінансових інструментів, Innovation Norway надає гранти та позики для підтримки інноваційних проектів, які сприяють зміцненню конкурентоспроможності підприємств та забезпечують стале економічне зростання та створення доданої вартості. Хоча специфічні деталі фінансових механізмів для екотуризму не завжди публічно деталізовані, загальна стратегія Innovation Norway передбачає пріоритетне фінансування проектів з високими

показниками сталості. Наприклад, у 2018 році загальний обсяг наданих грантів становив 3,8 млрд норвезьких крон, а загальний внесок компанії у розвиток норвезького бізнесу (включаючи позики, гранти та консалтингові послуги) сягнув 7,3 млрд норвезьких крон (Рис. 1.8).

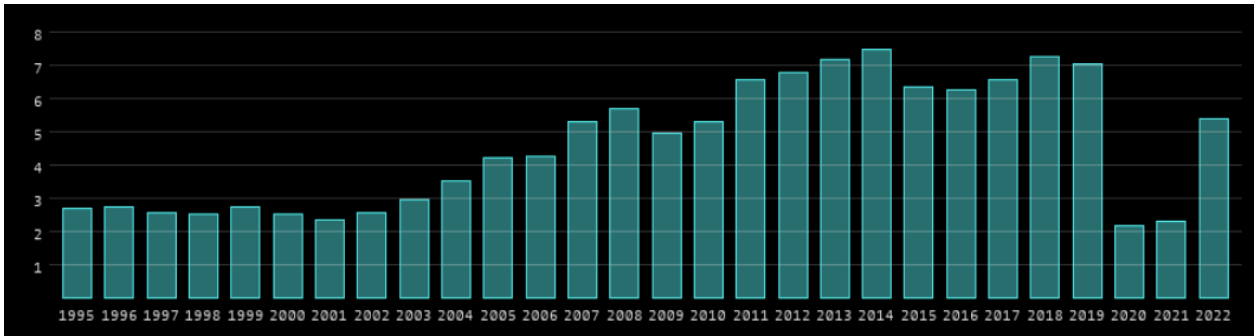

Рис 1.8 Доходи від туризму в Норвегії. Джерело:[54].

Процес розробки туристичних стратегій в Норвегії характеризується високим рівнем інклюзивності, залучаючи понад 40 зацікавлених сторін, серед яких представники туристичної індустрії, професійних мереж, місцевих та регіональних компаній, органів державної влади, волонтерських та екологічних громадських організацій [35].

Рис 1.9 Нормативно-стратегічна основа сталого розвитку туризму.

Джерело: [35; 52]

Такий підхід сприяє формуванню широкої національної та місцевої співпраці у сфері туризму (Рис. 1.9). Управління відвідувачами в норвезьких національних парках часто реалізується за принципом «знизу вгору», що передбачає активне залучення груп користувачів, місцевих жителів, фермерів, туристичних організацій та місцевих рад до процесів стратегічного розвитку парків. Це сприяє формуванню почуття місцевої власності та гордості, що є важливим чинником сталого управління природними територіями.

Філософія довіри поширюється на взаємовідносини між державою, бізнесом та місцевими громадами, що свідчить про глибоке розуміння того, що сталість досягається не лише через адміністративне регулювання, а й через спільні цінності та колективну відповідальність [35].

Примітно, що система управління відвідувачами в національних парках Норвегії значною мірою базується на принципі «довіри». Це означає, що замість запровадження жорстких обмежувальних заходів, перевага надається «м'яким» інструментам регулювання, таким як інформаційні кампанії та розробка кодексів поведінки, а також акцентується увага на створенні умов для формування місцевої власності та почуття гордості за природну спадщину.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ СТАЛОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

2.1. Функціонування галузі екологічного туризму в Норвегії

Практична реалізація екологічного туризму в Норвегії відображає її стратегічні цілі та цінності, зосереджуючись на природоорієнтованій діяльності, інноваційних підходах та ефективному просуванні.

Норвезький екотуризм глибоко вкорінений у філософію «friluftsliv» – життя на свіжому повітрі, що є невід’ємною частиною національної ідентичності. Ця концепція підкреслює активний відпочинок на природі з мінімальним використанням технологій, заохочуючи традиційні способи пересування та взаємодії з довкіллям. Саме тому природоорієнтований пригодницький туризм є одним із найшвидше зростаючих секторів у Норвегії, охоплюючи такі види активності, як піші прогулянки, лижні походи та їзда на велосипеді [34, с. 159].

Зважаючи на розгалужену берегову лінію та величні фіорди, водний туризм посідає важливе місце. Особливу увагу приділяють спостереженню за дикою природою, зокрема за китами. Для мінімізації негативного впливу на морських мешканців розробляються спеціальні рекомендації, що регулюють кількість суден та безпечні відстані. Арктичний туризм на архіпелазі Свальбард також є значущим напрямком. Його розвиток тісно пов’язаний зі збереженням незайманого та вразливого арктичного середовища, тому туристична діяльність тут суворо регулюється законодавством, таким як Закон про охорону навколишнього середовища на Свальбарді (SEPA) [39].

Багато норвезьких туристичних продуктів майстерно поєднують природу, місцеву кухню та культуру. Це дозволяє туристам не лише насолоджуватися захопливими пейзажами, а й занурюватися у місцеві традиції, куштувати автентичні продукти та взаємодіяти з місцевими

жителями. Такий підхід відображає філософію «високої цінності – низького впливу», спрямовану на залучення туристів, які цінують автентичні враження та готові дотримуватися принципів відповідального ставлення до довкілля.

Норвегія активно впроваджує інноваційні підходи для забезпечення сталості у туристичній галузі, що проявляється у конкретних проєктах та ініціативах. Країна є лідером у декарбонізації транспорту, енергетики, будівель та промисловості. Яскравим прикладом є ініціативи з електрифікації поромів та амбітна мета досягнення нульових викидів у Вест-Норвезьких фіордах, об'єкті Світової спадщини ЮНЕСКО. Ця вимога набрала чинності у 2026 році для менших суден, хоча для більших суден впровадження було відкладено через відсутність доступних технологій. Норвезька туристична політика вірить у покращення технологій для зменшення викидів та орієнтована на залучення висококласних туристів, які витрачають більше коштів і залишаються довше в дестинаціях [26].

На подорожах активно застосовуються сім принципів «Leave No Trace» (Не залишай слідів), що є прикладом «м'яких» інструментів управління відвідувачами, які базуються на довірі та освіті (Додаток А). Це включає ретельне планування поїздок, вибір місць, управління відходами та повагу до природних ресурсів. Гіди активно збирають сміття на маршрутах, виносять усі відходи (включаючи туалетний папір) з кемпінгів та залишають місця стоянок такими ж незайманими, як і знайшли [26].

Десять дестинацій та 30 готелів і туроператорів у Норвегії вже отримали статус GSTC-визнаних за їхні стандарти сталого розвитку. Сертифікатні показники цих підприємств подано в таблиці 2.1. Серед відомих норвезьких туристичних дестинацій, які брендуються як сталі через Innovation Norway, є Рьорус, Лердал, Вега, Гейло, Трюсіль, Сетесдал, Індерьой та Свальбард. Ці дестинації активно впроваджують заходи, такі як покращення місцевої їжі та культури, зменшення викидів шляхом надання кращих енергетичних рішень та транспорту. Туроператори, як-от Norway Adventures, співпрацюють з

місцевими постачальниками, ресторанами та власниками готелів, щоб підтримувати місцеву економіку. Це включає дегустацію місцевої «повільної їжі», навчання про регіон та зустрічі з власниками місцевих ферм. Така співпраця допомагає місцевим громадам виживати та зберігати свою культуру, традиції та природні й історичні об'єкти [49]. Господарі пригощають домашнім сидром, кавою та випічкою, паралельно розповідаючи історії регіону, так до прикладу діють ці принципи «Slow-food tasting» на фермі Vønes Gardsmat (Додаток Г).

Таблиця 2.1

Сертифікаційні схеми сталого туризму (Норвегія)

Схема	Типи об'єктів	Рік запуску	Критерії (стисло)	Сертифіковано, шт.
Eco-Lighthouse	Готелі, ресторани, МСП, муніципалітети	1996	60+ показників: енергія, вода, відходи, закупівлі	> 370
Nordic Swan Ecolabel	Готелі, хостели	1990	Жорсткі ліміти на кВт·год/гостя, хімія, харчі	~ 160
Green Key	Готелі, кемпінги, атракції	2002	Щорічний аудит, просвітництво гостей	~ 100

Джерело: складено автором на основі [58]

Маркетингові стратегії Норвегії у сфері екотуризму ефективно використовують унікальний імідж країни та сучасні цифрові інструменти для залучення цільової аудиторії. Основне маркетингове повідомлення – «Norway – powered by nature» – чітко відображає прагнення Норвегії до сталості у довгостроковій перспективі. Бренд Норвегії асоціюється з монументальною, красивою та різноманітною природою, а також з сучасними людьми, що живуть у гармонії з природою, традиціями та природними явищами. Слоган Visit Norway «Powered by Nature» підкреслює дві ключові асоціації — первозданні ландшафти та енергію, яку вони дарують мандрівнику. Саме це і є привабливим у сприйнятті природи Норвегії, як наприклад, відвідування

гори Ельдсф'еллет (Додаток Б). Скелясті хребти та оголені породи — характерні для прибережних і фіордних регіонів Західної Норвегії. Кришталеві озера й вузькі затоки, що утворюють «міцну» монохромну графіку типових фьордів. Неосяжне небо з драматичною хмарністю, яке додає відчуття простору й «північного» світла. Повна відсутність антропогенних деталей — лише дикі ландшафти, отже акцент саме на силі й чистоті природи.

Ця стратегія не просто продає «красиві пейзажі», а відображає глибинні цінності країни – її прихильність до природи та сталого розвитку, створюючи сильний, автентичний бренд, який приваблює цільову аудиторію, що поділяє ці цінності [28, с. 21].

Офіційний вебсайт Visit-Norway (VisitNorway.com) є основним джерелом туристичної інформації та відіграє значну роль у залученні потенційних мандрівників. Сайт містить інформацію про природні дива, культурні пам'ятки, події, поради від місцевих жителів та розділ «планування поїздки», що включає рекомендації щодо проживання та бюджету. Він зручний у використанні, має легку навігацію та доступний кількома мовами. Visit-Norway також активно використовує соціальні медіа-платформи для просування. Прикладом успішної та інноваційної кампанії є #SheepWithAView (Вівця з видом), яка показує Норвегію очима її овець (Додаток Г). Ця кампанія стала вірусною, охопивши 64 мільйони людей, що свідчить про ефективність креативного та автентичного контенту [56]. Використання інноваційних цифрових кампаній дозволяє донести автентичність у цікавий та вірусний спосіб, що є більш ефективним, ніж традиційна реклама.

Норвезька готельна індустрія активно впроваджує «зелені» практики. «Зелені» готелі зосереджені на енергозбереженні, збереженні води та мінімізації відходів для захисту навколишнього середовища. Багато рекомендованих закладів розміщення та діяльності мають еко-сертифікацію,

наприклад, «Eco-Lighthouse». Дослідження показують, що гості загалом задоволені якістю послуг у «зелених» готелях, хоча іноді висловлюють невдоволення саме «зеленими» практиками, що вказує на необхідність подальшого вдосконалення та диверсифікації цих стратегій. Відомі «зелені» готелі у Норвегії мають екологічні сертифікати, такі як Nordic Swan Ecolabel або Green Key, розташовані в Осло, Бергені, Ставангері, Тромсе (Додаток Д).

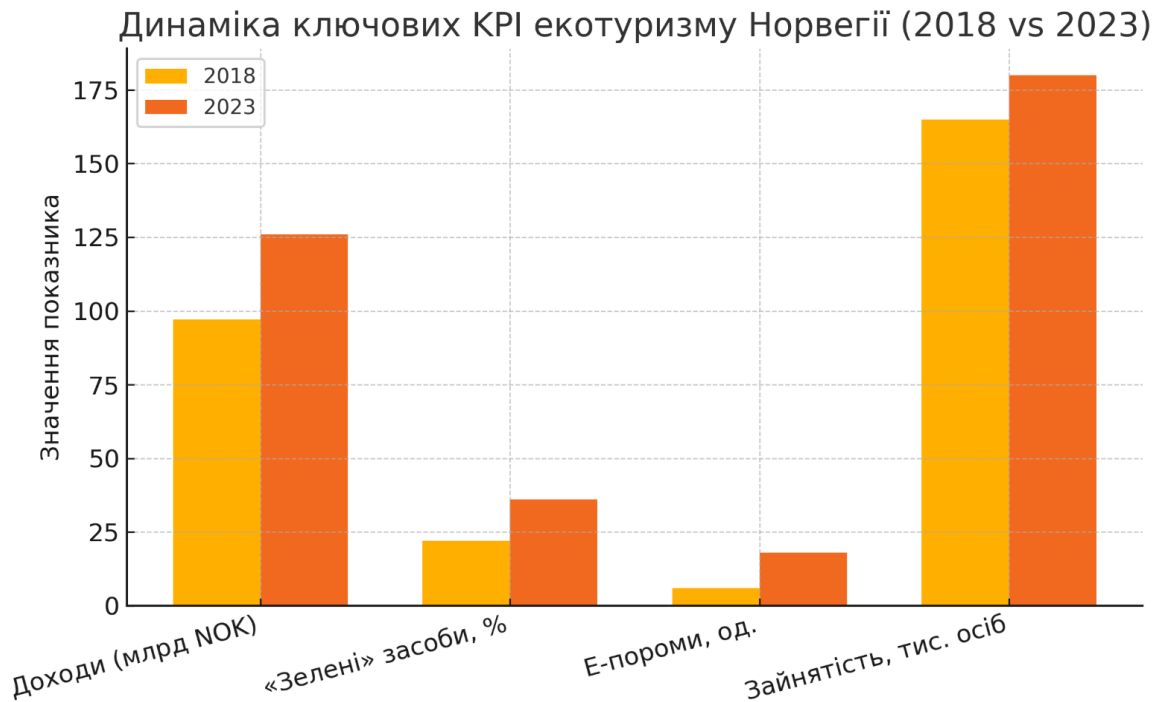

Рис. 2.1 Діаграми основних показників результативності екотуризму

Джерело: [57]

На сайті VisitNorway.com існує спеціальний розділ «Green Travel», що спрощує пошук екологічних рішень для потенційних клієнтів. Він демонструє підприємства та продукти, які мають еко-сертифікацію (наприклад, Ecotourism Norway або Nordic Swan), допомагаючи туристам знаходити більш екологічні варіанти подорожей. Норвегія приваблює значну кількість сталих мандрівників. Дослідження виділяють три основні сегменти туристів, що відвідують Норвегію, корельовані з їхнім сприйняттям цінності

дестинації: «Ескапісти» (Escapists) – переважно люди похилого віку, які шукають відпочинку від повсякденної рутини; «Утилітаристи» (Utilitarian) – молодші іноземні дослідники, які прагнуть нових вражень та ефективності подорожей; та «Мисливці за природою» (Nature-chasers) – авантюрні туристи, переважно зі скандинавських країн, які шукають незайману природу, менше дбають про соціальні атрибути і керуються еко-дружніми установками, прагнучи мінімізувати вплив на навколишнє середовище. Цей останній сегмент є особливо важливим для екотуризму. Ці маркетингові стратегії дозволяють Норвегії не лише залучати туристів, а й формувати їхню поведінку, заохочуючи відповідальне ставлення до навколишнього середовища та місцевої культури.

2.2. Досвід Норвегії в розвитку екологічного туризму: аналіз можливостей адаптації та розробка рекомендацій для України

Порівняльний аналіз Норвегії та України у сфері екологічного туризму виявляє як спільні риси, так і значні відмінності, що формують унікальні виклики та можливості для України.

Україна володіє значним і різноманітним природним потенціалом: Карпати (гірські ландшафти, ліси), Чорноморське та Азовське узбережжя, численні річки, озера, степи, ліси та понад 8600 об'єктів природно-заповідного фонду, включаючи 53 національні природні парки, 19 природних заповідників та 5 біосферних заповідників. Україна має потенціал для розвитку екотуризму по всій території [19, с. 39].

Обидві країни мають багаті природні ресурси, що є основою для екотуризму. Однак, Норвегія має більш розвинену систему захисту та управління цими територіями, а також глибоко вкорінену культуру взаємодії з природою, що відображається у концепції «friluftsliv». В Україні значна частина потенціалу залишається нерозкритою, а заповідні території

стикаються з проблемами управління, включаючи незаконну діяльність та недостатнє фінансування.

Концепція «friluftsliv» є центральною для норвезької ідентичності та ставлення до природи. Культурна спадщина інтегрована в природоорієнтований туризм (наприклад, історичні місця на Свальбарді, місцеві традиції).

Україна має багату та різноманітну культурно-історичну спадщину, яка може бути інтегрована в екотуристичні маршрути. Це включає історичні пам'ятки, замки, музеї, етнографічні особливості регіонів та традиційні ремесла.

Обидві країни мають значну культурну спадщину. Відмінність полягає у рівні інтеграції культурних цінностей у національну туристичну стратегію та їхньому просуванні як невід'ємної частини екотуристичного продукту. Норвегія успішно поєднує природу та культуру у своєму туристичному продукті, тоді як в Україні цей потенціал ще не повністю реалізований.

Норвегія має високий рівень життя, значні державні інвестиції в інфраструктуру, розвинена система соціального забезпечення, що створює сприятливі умови для сталого розвитку туризму. Туризм є важливою експортною галуззю, що підтримує регіональний розвиток та створює робочі місця.

Україна визнається фактором економічного зростання, створення робочих місць та залучення інвестицій, особливо в Карпатському регіоні. Однак, економічна ситуація, особливо після початку повномасштабної війни, є складною, що впливає на інвестиційну привабливість та розвиток інфраструктури [8, с. 62].

Норвегія демонструє модель, де стабільна економіка та сильні соціальні цінності є опорою для сталого туризму. Україна має потенціал для економічного зростання через туризм, але стикається з серйозними

економічними викликами, що вимагають інноваційних підходів до фінансування та розвитку, особливо в умовах післявоєнної відбудови.

Україна перебуває на ранніх стадіях розвитку екотуризму. Хоча є багато можливостей, ефективна практика та впровадження обмежуються через відсутність чіткої державної політики та інтегрованої стратегії, що поєднує збереження та розвиток. Лише кілька готелів та пляжів в Україні отримали еко-сертифікацію, що свідчить про недостатній рівень впровадження сталих практик.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на туристичний сектор України. Збитки культурі та туризму оцінюються майже в \$3,5 млрд, а на відновлення потрібно близько \$9 млрд протягом наступних десяти років. Основні проблеми включають високий рівень небезпеки, забруднені території, військові злочини проти довкілля, переорієнтацію або повне припинення діяльності туристичних об'єктів, зруйновану інфраструктуру та відсутність іноземних туристів. Безпекові питання є ключовим обмежувальним фактором для розвитку туризму [51].

Водночас, війна призвела до зростання внутрішнього туризму, особливо в безпечніших західних та центральних регіонах, таких як Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Черкаська та Київська області. Також спостерігається зростання інтересу до української культури та людей, навіть у контексті «військового» або «меморіального» туризму, що фокусується на місцях бойових дій та стійкості. Це створює унікальні, хоча й складні, можливості для розвитку туризму, що поєднує екологічні та історичні аспекти. Це явище, хоч і трагічне за своєю суттю, парадоксально створює унікальний контекст для розвитку туризму в Україні. Зростання внутрішнього туризму та інтерес до «військового» туризму свідчать про зміну мотивації та попиту [3, с.180].

Це дає можливість «відбудувати краще» (build back better), інтегруючи зелені технології та принципи сталого розвитку у післявоєнне відновлення інфраструктури.

Це дозволяє Україні не просто відновити довоєнний стан, а створити більш стійку, екологічно відповідальну та інноваційну туристичну галузь, що відповідає європейським стандартам [6, с. 186].

SWOT-аналіз України та Норвегії у сфері екотуризму подано в Таблицях 2.2, 2.3, 2.4, 2.5: Для поглибленого розуміння поточного стану та перспектив розвитку екотуризму в Україні, проведено SWOT-аналіз, що дозволяє визначити її сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози.

Таблиця 2.2

Сильні сторони Екотуризму в Норвегії та Україні

Категорія	Норвегія	Україна
Сильні сторони	<ul style="list-style-type: none"> - Унікальні природні ландшафти (фіорди, гори, Арктика). - Глибоко вкорінена культура «friluftsliv». - Розвинена система національних парків та заповідників (17,5% материкової території). - Сильна державна підтримка та інституційна база (Innovation Norway). - Міжнародне визнання як сталої дестинації. - Ефективні маркетингові стратегії та брендинг. - Високий рівень життя та інвестиції в інфраструктуру. - Фокус на «high yield – low impact» туризмі. 	<ul style="list-style-type: none"> - Багатий та різноманітний природно-заповідний фонд (Карпати, Чорне море, ріки, 8600+ об'єктів ПЗФ, 53 НПП). - Багата культурно-історична спадщина та етнічні традиції. - Зростаючий інтерес на внутрішній ринок, особливо в безпечних регіонах. - Низькі інвестиційні вимоги та швидка окупність для сільського зеленого туризму. - Наявність громадських екологічних організацій та ініціатив. - Потенціал для розвитку «військового» та «меморіального» туризму.

Джерело: [8;19]

Для України основними загрозами є високий рівень небезпеки та забруднення територій через війну (міни, руйнування) [14, с. 99]. Також існує

ризик подальшого руйнування та пошкодження туристичної інфраструктури та культурної спадщини.

Недостатня координація між державними органами, бізнесом та громадами є значною перешкодою. Україна стикається з конкуренцією з іншими європейськими країнами, що мають більш розвинений екотуризм, ризиком «псевдо-екотуризму» через неправильне розуміння концепції та економічною нестабільністю та інфляцією [5].

Таблиця 2.3

Слабкі сторони екотуризму в Норвегії та Україні

Категорія	Норвегія	Україна
Слабкі сторони	<ul style="list-style-type: none"> - Високі ціни на туристичні послуги. - Потенціал для надмірного туризму в популярних місцях. - Деякі туристи та гідни не завжди повністю дотримуються принципів сталості. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ранні стадії розвитку екотуризму та відсутність єдиної національної стратегії. - Недостатньо розвинута туристична інфраструктура, особливо «зелена». - Відсутність ефективних механізмів управління природними територіями (незаконна діяльність, низькі бюджети заповідників). - Низький рівень безпеки та мобільності. - Зниження конкурентоспроможності на зовнішньому ринку (до війни). - Відсутність підготовлених кадрів у громадах. - Відтік людського капіталу (кваліфікованих кадрів).

Джерело: [19]

Цей аналіз наочно демонструє, що, попри значні виклики, Україна має вагомий потенціал для розвитку екотуризму. Ключове завдання полягає у використанні сильних сторін та можливостей, мінімізуючи вплив слабких сторін та загроз, спираючись на досвід успішних моделей, таких як норвезька [2, с. 31].

Успіх Норвегії у розвитку сталого туризму базується на кількох взаємопов'язаних факторах, які можуть слугувати орієнтиром для України, враховуючи її унікальний контекст.

Норвегія демонструє, як інтегрована національна стратегія з чіткими цілями щодо сталості та декарбонізації може керувати розвитком галузі.

Принцип «high yield – low impact» є ефективним для максимізації прибутку при мінімізації негативного впливу на довкілля та місцеві громади. Це означає, що фокус робиться на залученні туристів, які цінують якість та готові платити більше, а не на масовому туризмі, що може призвести до деградації ресурсів.

Таблиця 2.4

Можливості екотуризму в Норвегії та Україні

Категорія	Норвегія	Україна
Можливості (Opportunities)	<ul style="list-style-type: none"> - Зростаючий глобальний попит на сталі та природоорієнтовані подорожі. - Подальша цифровізація та інновації в галузі. - Розвиток цільового туризму. - Посилення міжнародного співробітництва у сфері сталого туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> - Післявоєнне «зелене» відновлення та інтеграція в європейські стандарти (EU Green Deal). - Розвиток військово-меморіального та гуманітарного туризму, інтегрованого в екотуристичні маршрути. - Посилення міжрегіональної співпраці в рамках відновлення регіонів. - Використання цифрових рішень для маркетингу та планування. - Розвиток інструментів прозорої звітності. - Розширення участі та залучення місцевих громад. - Зростання інтересу до сталого туризму у великих містах.

Джерело: [19]

Для України це передбачає необхідність розробки чіткої, інтегрованої національної стратегії розвитку екотуризму, яка б враховувала принципи «зеленого» відновлення та цілі ЄС, оскільки це дозволить залучати якісних туристів та уникнути перевантаження вразливих територій, забезпечуючи економічну життєздатність [4].

Таблиця 2.5

Загрози екотуризму в Норвегії та Україні

Категорія	Норвегія	Україна
Загрози (Threats)	<ul style="list-style-type: none"> - Зростання викидів від авіації та круїзних суден. - Зміни клімату, що впливають на природні умови. - Ризик «зеленого відмивання» (greenwashing) та «псевдоекотуризму». 	<ul style="list-style-type: none"> - Високий рівень небезпеки та забруднення територій через війну (міни, обстріли, техногенні аварії). - Подальше руйнування екопідходів через невідповідність політики регіонального управління. - Відсутність доступу до культурного туризму в тимчасово окупованих регіонах.

	<ul style="list-style-type: none"> - Конкуренція з іншими сталими дестинаціями. 	<ul style="list-style-type: none"> - Втрата біорізноманіття та доступу до громад. - Конкуренція між місцевими ініціативами без регуляторного врегулювання. - Ризик «псевдо-екотуризму» через неправильне розуміння концепції. - Економічна нестабільність та інфляція.
--	--	--

Джерело: [19]

Роль Innovation Norway як центрального інструменту для підтримки та просування сталого туризму є вирішальною. Її гібридна модель власності (держава та округи) забезпечує ефективність та гнучкість у реалізації програм, таких як розробка та впровадження стандарту «Sustainable Destination». Ця інституція не лише надає фінансову підтримку, а й забезпечує експертизу, мережеву взаємодію та міжнародне просування. Для України створення або посилення централізованої інституції, подібної до Innovation Norway, яка б координувала зусилля держави, бізнесу та громадськості у сфері екотуризму, є вкрай важливим. Розвиток державно-приватних партнерств може залучити необхідні інвестиції та експертизу для відновлення та розвитку інфраструктури, що є критично важливим в умовах післявоєнної відбудови [18].

Залучення громад та місцева власність: Норвезький підхід «знизу вгору» у національних парках, що передбачає залучення місцевих громад до планування та розвитку туризму, є прикладом ефективного управління. Стандарт «Sustainable Destination» вимагає залучення муніципальних рад та місцевих операторів, забезпечуючи, що вигоди від туризму залишаються в громадах, а їхні культурні цінності та спосіб життя зберігаються. Цей підхід створює відчуття власності та гордості за місцеві ресурси. В умовах децентралізації та формування об'єднаних територіальних громад в Україні, залучення місцевих жителів та громад до планування та управління екотуристичними проектами є ключовим для їхнього успіху та стійкості [18].

Маркетинг та брендинг, заснований на цінностях: Ефективна брендингова стратегія «Norway – powered by nature» підкреслює сталість та

автентичність, що є привабливим для цільової аудиторії. Використання цифрових інструментів та креативних кампаній, таких як #SheepWithAView, дозволяє донести цю автентичність у цікавий та вірусний спосіб [27]. Це є прикладом автентичного брендингу, що відображає цінності, а не лише привабливість. Маркетингова стратегія Норвегії успішна, тому що вона не просто продає «красиві пейзажі», а відображає глибинні цінності країни – її прихильність до природи та сталого розвитку. Це створює сильний, автентичний бренд, який приваблює цільову аудиторію, що поділяє ці цінності. Для України необхідно розробити сильний, автентичний бренд екотуризму, який би відображав її унікальні природні та культурні особливості, а також історію стійкості та відновлення. Активне використання інтернет-маркетингу та соціальних медіа є життєво важливим для просування українського екотуризму на міжнародному ринку [16].

Інвестиції у «зелені» технології, такі як електрифікація транспорту, та розвиток «зелених» готелів є важливим аспектом норвезької моделі. Це не лише зменшує екологічний слід, а й підвищує конкурентоспроможність. Післявоєнне відновлення України надає унікальну можливість інтегрувати «зелені» технології та розвивати екологічно чисту інфраструктуру. Для України буде актуальним використовувати енергоефективні будівлі, відновлювану енергію, екологічний транспорт як фактори сталості. Це не лише зменшить екологічний слід, а й підвищить конкурентоспроможність українського екотуризму, узгоджуючись з європейськими цілями «зеленого» переходу [11].

Управління відвідувачами в норвезьких національних парках базується на «довірі» (trust-based approach). Це означає, що замість жорстких обмежень використовуються «м'які» інструменти, такі як інформаційні кампанії та кодекси поведінки, а також фокус на створенні місцевої власності та гордості. Ця довіра поширюється на відносини між державою, бізнесом та громадами. Для України, де рівень довіри може бути нижчим через історичні та поточні

обставини, побудова цієї довіри через прозорість, залучення та спільну відповідальність є критично важливим фактором для успішної адаптації. Це дозволить ефективніше впроваджувати стратегії та забезпечувати довгострокову стійкість [45, с. 225].

Адаптація норвезького досвіду екологічного туризму до українських реалій та розробка комплексних рекомендацій подана в таблиці 2.6

Інтеграція передового норвезького досвіду у сферу екологічного туризму України потребує не просто механічного копіювання, а глибокого осмислення специфічних викликів, що стоять перед нашою країною. Особливої ваги цей процес набуває в контексті повоєнного відновлення та стратегічного курсу на європейську інтеграцію.

Таблиця 2.6

Ключові фактори успіху норвезької моделі екотуризму
та їх релевантність для України

Фактор успіху норвезької моделі	Опис	Релевантність та потенціал адаптації для України
Державна політика та стратегічне планування	Інтегровані стратегії сталості та “high yield – low impact” підхі	Україні потрібна чітка національна стратегія екотуризму, що враховує «зелене» відновлення та цілі ЄС, для залучення якісних туристів
Інституційна підтримка та державно-приватне партнерство	Innovation Norway підтримує сталий туризм через сертифікацію та фінансування.	Україні важливо створити подібну інституцію та розвивати ДПП для координації та інвестицій у відновлення.
Залучення громад та місцева власність	Підхід “знизу вгору” та залучення місцевих громад до планування туризму	Залучення місцевих громад в Україні є ключовим для успіху проєктів та збереження культурних цінностей
Маркетинг та брендинг, заснований на цінностях	Ефективний брендинг “Norway – powered by nature” та цифрові кампанії	Україні потрібен автентичний бренд екотуризму, що відображає її унікальність та історію, з активним використанням інтернет-маркетингу
Інновації та “зелена” інфраструктура	Інвестиції у “зелені” технології та екологічний транспорт/готелі	Післявоєнне відновлення України – шанс інтегрувати “зелені” технології та екологічну інфраструктуру для конкурентоспроможності

“Довіра” як фундаментальний елемент	Управління відвідувачами на основі “довіри” та “м’яких” інструментів	Побудова довіри через прозорість та спільну відповідальність є критичною для успішної адаптації в Україні
-------------------------------------	--	---

Джерело: [17; 27]

Врахування специфічних викликів для України є важливою складовою подальшої роботи. Ефективна адаптація норвезьких практик неможлива без урахування низки українських реалій. Насамперед, економічна ситуація, значно підірвана війною, вимагає пошуку моделей екотуризму, що забезпечують швидку економічну віддачу та створюють додану вартість на місцях. Прикладом може слугувати розвиток сільського зеленого туризму. Екотуризм здатен стати важливим чинником створення нових робочих місць та залучення інвестицій, особливо в сільських та постраждалих від бойових дій регіонах.

Не менш важливим аспектом є інституційна спроможність. В Україні існує нагальна потреба у вдосконаленні законодавчої бази, що регулює туристичну діяльність, та посиленні координації між державними органами, бізнесом та громадським сектором. Досвід Норвегії демонструє критичну важливість сильних, добре координованих інституцій для ефективного впровадження стратегій сталого розвитку [15, с. 402].

Значною перешкодою для розвитку туризму залишаються безпекові питання. Високий рівень мінної небезпеки на певних територіях, руйнування інфраструктури та екологічні наслідки війни вимагають розробки детальних протоколів безпеки, створення безпечних туристичних маршрутів та прозорого інформування відвідувачів про потенційні ризики.

Окремо слід виділити наслідки війни та необхідність повоєнного «зеленого» відновлення. Війна завдала колосальних збитків українським екосистемам та туристичній інфраструктурі, що зумовлює потребу в масштабних та системних зусиллях для їх відновлення на засадах сталості.

Механізми адаптації норвезького досвіду в Україні можуть мати різні шляхи. У процесі повоєнного відновлення Україна має унікальну можливість реалізувати принцип «відбудувати краще, ніж було» («build back better»). Це передбачає інтеграцію «зелених» технологій та принципів сталого розвитку в усі етапи відбудови туристичної інфраструктури. Йдеться про використання відновлюваних джерел енергії, будівництво енергоефективних об'єктів, впровадження сталих транспортних рішень та екологічну ревіталізацію пошкоджених територій. Такий підхід не лише зменшить негативний вплив на довкілля, але й підвищить конкурентоспроможність українського екотуризму на міжнародному рівні, відповідаючи європейським «зеленим» цілям та ініціативі EU Green Deal. Це дозволить Україні трансформувати туристичну галузь, зробивши її більш стійкою, екологічно відповідальною та інноваційною, що також сприятиме залученню міжнародної фінансової допомоги та інвестицій, часто спрямованих саме на «зелені» проекти [23, с. 59].

Хоча тема є надзвичайно чутливою, війна спричинила значне зростання інтересу світової спільноти до України, її історії, культури та стійкості її народу. Цей інтерес може бути використаний для розвитку специфічних напрямків, таких як «військовий» та «меморіальний» туризм. Фокусуючись на місцях бойових дій, свідченнях руйнувань та історіях незламності, ці види туризму можуть розвиватися за умови суворого дотримання етичних норм та принципів екотуризму. Освітні програми, що висвітлюють наслідки війни, важливість миру, процеси відновлення, а також героїзм та волю до життя, можуть стати важливою складовою. Такий підхід може не лише забезпечити дохід для постраждалих громад, але й сприяти збереженню пам'яті та підвищенню обізнаності про події в Україні. Критично важливо, щоб подібні туристичні ініціативи реалізовувалися з максимальною повагою до жертв та місцевих жителів, а також з дотриманням усіх протоколів безпеки.

Наслідуючи норвезький стандарт «Sustainable Destination» або адаптуючи критерії Глобальної ради зі сталого туризму (GSTC) до українських реалій, необхідно запровадити систему еко-сертифікації. Це забезпечить прозорість, гарантію якості та міжнародне визнання українського екотуристичного продукту, підвищить довіру споживачів та допоможе уникнути проявів «псевдо-екотуризму» чи «зеленого відмивання». Сертифікація може стати потужним маркетинговим інструментом для залучення відповідальних туристів [30].

Перспективним напрямком є просування філософії «friluftsliv» та низькоімпактного туризму. Заохочення українців та іноземних гостей до активного відпочинку на природі, подібного до норвезької концепції «життя на свіжому повітрі», передбачає розвиток мережі пішохідних та велосипедних маршрутів, кемпінгів, простих туристичних притулків, а також популяризацію принципів «Не залишай сліду» («Leave No Trace»). Це дозволить мінімізувати антропогенний тиск на вразливі екосистеми та сприятиме формуванню культури дбайливого ставлення до природи [57].

Важливо підкреслити, що адаптація норвезького досвіду для України не повинна бути простим копіюванням. Вона має органічно інтегруватися в ширший контекст повоєнного «зеленого» відновлення та європейської інтеграції країни. Це означає, що фінансова та технічна допомога від Європейського Союзу та інших міжнародних партнерів може бути цілеспрямовано спрямована на розвиток «зеленої» туристичної інфраструктури та підтримку сталих бізнес-моделей. Таким чином, екотуризм перетворюється з окремої галузі економіки на дієвий інструмент досягнення стратегічних національних цілей та посилення позицій України на міжнародній арені, використовуючи досвід Норвегії як частину комплексної стратегії модернізації.

Комплексні рекомендації для ефективного розвитку екологічного туризму в Україні на основі проведеного аналізу норвезької моделі та з

урахуванням специфіки українських викликів полягають у вдосконаленні нормативно-правової бази, розробленні та затвердженні Національної стратегії розвитку екотуризму, узгодженої з Цілями сталого розвитку ООН та європейськими екологічними ініціативами. Потрібно адаптувати чинне туристичне законодавство, врегулювавши нові напрямки (наприклад, «військовий» та «меморіальний» туризм) та посиливши вимоги до безпеки. Це забезпечить чітке стратегічне бачення та правові рамки для сталого розвитку [53].

Розглянути можливість інституційного забезпечення та створення або посилення повноважень центрального державного органу, відповідального за координацію та підтримку сталого туризму, за аналогією з норвезькою моделлю Innovation Norway. Це сприятиме централізованій координації та ефективному просуванню галузі.

Розробити та впровадити систему державних грантів, податкових пільг та програм пільгового кредитування для бізнесу та громадських організацій, що впроваджують екологічні та сталі практики. Забезпечити механізми фіскальної децентралізації, аби екологічні податки та збори залишалися у розпорядженні місцевих громад для фінансування екологічних проектів та розвитку екосистем [13, с. 519].

Ініціювати створення туристичних обсерваторій, інтегрованих у національну систему екологічного та фіскального моніторингу. Це дозволить збирати об'єктивні дані про вплив туризму, оперативно реагувати на можливі негативні наслідки та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Активно залучати міжнародні організації та країни-донори для отримання фінансової та експертної підтримки «зеленого» відновлення туристичного сектору України, інтегруючи країну у світову мережу сталого туризму.

Планувати та реалізовувати на місцях проекти з будівництва та модернізації екологічно чистої інфраструктури: пішохідних та велосипедних

доріжок, об'єктів екологічного транспорту, «зелених» готелів, систем управління відходами та впровадження відновлюваних джерел енергії, особливо в сільській місцевості та на природоохоронних територіях [12, с. 60].

Розробляти та впроваджувати програми, що гарантують активну участь місцевих жителів у процесах планування, управління та отримання економічних вигод від екотуристичної діяльності. Сприяти створенню місцевих туристично-інформаційних центрів та маркетингових агенцій для стратегічного позиціонування територій [4].

Розробляти цільові програми підтримки агросадиб та ініціатив у сфері сільського зеленого туризму, що сприятиме диверсифікації місцевої економіки та створенню додаткових робочих місць [55].

Активно долучатися до міжнародних та національних систем еко-сертифікації (наприклад, стандартів, визнаних GSTC, або адаптованих національних аналогів) для підвищення довіри споживачів та власної конкурентоспроможності [8, с. 65].

Інвестувати в енергоефективні технології, системи водозбереження, сучасні методи управління відходами та використання екологічно чистого транспорту. Просувати низькоімпактні види подорожей [12, с. 63].

Активне просування «friluftsliv» та низькоімпактних видів туризму: Розробляти та пропонувати туристичні продукти, що відповідають принципам відповідального ставлення до природи, та популяризувати серед туристів філософію «Не залишай сліду».

Налагоджувати партнерські відносини з місцевими виробниками, закупаючи їхню продукцію та послуги, залучати місцевих жителів як гідів та постачальників, підтримувати місцеві ремесла та культурні ініціативи [6, с. 278].

Проводити інформаційно-просвітницькі кампанії для населення та туристів щодо важливості збереження природи, принципів відповідального туризму та концепції «Не залишай сліду».

Організовувати волонтерські програми, що дозволяють туристам брати участь у відновленні природних територій, ліквідації наслідків забруднень, замінувань, допомозі у відновленні інфраструктури, пошкодженої внаслідок військових дій.

Здійснювати громадський моніторинг за дотриманням екологічних стандартів у туристичній галузі, адвокатувати впровадження сталих практик та сприяти конструктивному діалогу між усіма зацікавленими сторонами [9].

Ініціювати та підтримувати освітні програми та тренінги для фахівців у сфері екотуризму, можливо, у співпраці з міжнародними організаціями, такими як TIES (The International Ecotourism Society). Це сприятиме формуванню кваліфікованих кадрів, здатних ефективно управляти екотуристичними проектами [47].

Реалізація запропонованих рекомендацій вимагає скоординованих зусиль усіх стейкхолдерів. Це дозволить Україні не просто відновити туристичну галузь, а трансформувати її на засадах сталості, екологічної відповідальності та економічної ефективності, що стане важливим внеском у загальне «зелене» відновлення країни та її успішну європейську інтеграцію.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання дипломної роботи було здійснено комплексне дослідження теоретичних засад та практичних аспектів функціонування екологічного туризму, з особливим акцентом на досвіді Норвегії та можливостях його адаптації для України. За результатами проведеного аналізу сформульовано наступні ключові висновки.

1. Систематизація та узагальнення теоретико-методологічних засад екологічного туризму. В рамках першого завдання було проведено глибокий аналіз наукового доробку, присвяченого концептуалізації екологічного туризму. Це дозволило не лише систематизувати існуючі підходи до визначення його сутності, але й чітко окреслити фундаментальні принципи та класифікаційні ознаки. Дослідження підтвердило, що екологічний туризм, хоча й є відносно новим напрямком, динамічно розвивається, суттєво відрізняючись від традиційних туристичних практик своєю вираженою природною орієнтацією та освітньо-пізнавальною спрямованістю. Базуючись на дефініції, запропонованій Всесвітньою туристичною організацією (ВТО), екотуризм розглядається як подорожі до природних територій, що зберегли відносну недоторканість, з метою спостереження, вивчення флори та фауни, а також ознайомлення з унікальними культурними цінностями.

Ключовими принципами, що визначають сутність екологічного туризму, визнано збереження природних та культурних цінностей, що передбачає мінімізацію будь-якого негативного антропогенного впливу на довкілля та місцеві спільноти. Важливою невід'ємною складовою є реалізація освітньої функції, яка сприяє підвищенню рівня екологічної культури, поглибленню знань про актуальні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення, тим самим формуючи відповідальну поведінку мандрівників. Окрім цього, екотуризм передбачає забезпечення економічної підтримки місцевих громад, раціональне використання природних ресурсів та неухильне дотримання

встановлених норм і правил поведінки. Такий комплексний підхід трансформує екотуризм із простої форми спостереження за природою на дієвий механізм сталого розвитку. Головна мета полягає у формуванні гармонійних взаємовідносин між туристичною діяльністю та природним середовищем, що сприяє збереженню біологічного різноманіття та забезпеченню довгострокової екологічної стійкості. Саме це виходить за межі традиційного пасивного відпочинку, позиціонує екотуризм як важливий інструмент для досягнення ширших цілей сталого розвитку, інтегруючи його екологічні, соціальні та економічні виміри. Проведене дослідження підкреслило принципову важливість чіткого розмежування екотуризму таких як «сталий туризм», «зелений туризм» та «природничий туризм». Виявлено, що «сталий туризм» є широкою концепцією, яка охоплює економічні, соціальні та екологічні аспекти всієї туристичної індустрії, тоді як «зелений туризм» часто появляється із сільським туризмом та екологічно чистими практиками в різних його формах. Екотуризм вирізняється своїм цілеспрямованим акцентом на активному сприянні збереженню довкілля та підвищенні рівня екологічної свідомості. Компонент в екотуризмі розглядається не як факультативний додаток, а як фундаментальний чинник формування відповідальної поведінки та забезпечення довгострокового позитивного впливу на збереження природної та культурної спадщини, формуючи «екологічну культуру». Саме цей підхід, який базується на принципах «м'якої сили» та спрямований на збереження через особистісну трансформацію, є ключовою відмінністю екотуризму від інших видів туристичної діяльності. Класифікація екологічних турів, переважно ґрунтується на меті та об'єкті подорожі, що дозволяє виділяти наукові, пізнавальні, пригодницькі, а також еколоґо-освітні тури та подорожі до природно-заповідних територій. Незважаючи на багатоаспектність сучасного розуміння екологічного туризму та наявність значної кількості наукових інтерпретацій, фундаментальний етос екотуризму залишається надзвичайно

послідовним у різних академічних та організаційних підходах, зводяться до єдиного набору ключових цінностей.

2. Під час дослідження етапів становлення та ключових тенденцій розвитку екологічного туризму у світовій практиці встановлено, що історія екологічного туризму, незважаючи на наявність гносеологічних витоків у подорожах давнини, спрямованих на пізнання природи та культури, як самостійна, чітко сформована концепція є відносно недавнім явищем. Запровадження терміну «екологічний туризм» пов'язують з ім'ям мексиканського економіста Гектора Цебаллос-Ласкурейна (1980 р.), а активне формування концептуальних засад припадає на 80-ті роки ХХ століття. Саме в цей період з'явилися такі інноваційні моделі, як німецька концепція «м'якого туризму», що пропагувала принципи дбайливого ставлення до природного середовища та інтересів місцевого населення. Сучасний етап розвитку екотуризму, що розпочався після 1945 року на тлі загальної тенденції до монополізації світової туристичної індустрії, характеризується стрімким та невпинним зростанням попиту на екотуристичні послуги. Цей факт свідчить про поступовий перехід екотуризму від категорії нішевого, вузькоспеціалізованого інтересу до більш масової та затребуваної форми організації дозвілля та відпочинку.

Виявлено, що ключовими сучасними тенденціями, які визначають динаміку розвитку світового екотуризму, є значне зростання рівня екологічної свідомості споживачів, що, у свою чергу, стимулює попит на автентичні, змістовні та відповідальні подорожі. Цікаво, що глобальні чинники, зокрема пандемія COVID-19, парадоксальним чином виступили каталізатором для прискореного розвитку екотуризму, оскільки він утвердився як один із найпопулярніших та найбезпечніших видів дозвілля в умовах запроваджених карантинних обмежень. Цей феномен переконливо демонструє, що глобальні кризові явища можуть стимулювати впровадження більш сталих та природоорієнтованих туристичних практик, оскільки люди починають

активніше шукати безпечніші, значущіші та менш масові враження. Це дає підстави припускати, що майбутні глобальні виклики (екологічні, епідеміологічні, соціальні) можуть ще більше посилити роль та значення екотуризму, вимагаючи від політиків та управлінців використання таких періодів підвищеної суспільної уваги для розбудови більш стійких та сталих секторів туристичної індустрії.

Розвиток сучасного екотуризму також нерозривно пов'язаний із Цілями сталого розвитку, проголошеними Організацією Об'єднаних Націй, та активною інтеграцією інноваційних технологій, особливо у сфері створення «зеленої» інфраструктури та розвитку екологічно чистого транспорту. Цей процес включає залучення інвестицій в інноваційні проекти, підвищення рівня соціальної відповідальності всіх учасників туристичного ринку та розширення пропозиції альтернативних видів екологічних туристичних послуг. Наприклад, норвезькі законодавчі норми щодо нульових викидів на морському транспорті та розбудова інфраструктури берегового електропостачання для суден переконливо демонструють, що технологічний прогрес та проактивна державна політика є критично важливими чинниками для масштабування екотуристичної діяльності та забезпечення її мінімального впливу на довкілля. Такі підходи сприяють переходу екотуризму за межі індивідуального вибору окремих мандрівників до системної трансформації всієї галузі, де майбутнє зростання значною мірою залежатиме від успішної інтеграції «зелених» технологій та формування сприятливого регуляторного середовища, яке стимулюватиме впровадження сталих практик на всіх етапах ланцюга створення туристичної вартості.

3. Аналіз нормативно-правового забезпечення та інституційних рамок розвитку екологічного туризму в Норвегії переконливо свідчить, що успішний розвиток екологічного туризму в Норвегії значною мірою базується на міцному нормативно-правовому фундаменті та ефективно функціонуючих інституційних рамках, які відображають глибоку та послідовну прихильність

країни до принципів сталого розвитку. Ключовим елементом національного законодавства, що створює унікальні передумови для екотуризму, є так зване «Право на вільний доступ до природи» (allemannsretten), закріплене в Законі про відпочинок на природі від 1957 року. Цей закон гарантує громадянам та гостям країни практично безперешкодний доступ до більшості природних територій за умови дотримання принципів відповідальної поведінки та мінімізації впливу на довкілля. Як зазначається в норвезьких джерелах, «allemannsretten» є не просто юридичною нормою, а «традиційним правом, що сягає корінням у давнину» та «важливою складовою національної ідентичності». Саме це глибоке культурне вкорінення традиції відпочинку на природі («friluftsliv») забезпечує унікальний рівень суспільного сприйняття та формує міцну основу для розвитку екотуризму, сприяючи відповідальній поведінці як місцевих жителів, так і туристів.

5. Норвегія також демонструє проактивний підхід до впровадження прогресивних екологічних норм, особливо у найбільш вразливих з екологічної точки зору регіонах. Яскравим прикладом є нещодавнє посилення екологічних правил на архіпелазі Шпіцберген (Свальбард) у 2024 році, які передбачають обмеження на висадку туристів з круїзних суден, лімітування кількості пасажирів на суднах, що заходять у заповідні зони, запровадження заборони на використання безпілотних літальних апаратів (дронів) та встановлення чітких вимог щодо дотримання безпечної дистанції до представників дикої фауни, зокрема білих ведмедів. Такі деталізовані регуляторні заходи, а також встановлений мандат на досягнення нульових викидів для суден, що курсують у фіордах, демонструють готовність Норвегії запроваджувати суворі екологічні обмеження ще до того, як можуть відбутися широкомасштабні та незворотні пошкодження природних екосистем. Міністр клімату та довкілля Норвегії чітко артикулює мету таких заходів – «збереження цих вражаючих фіордів та сприяння сталому туризму», а також «стимулювання технологічного розвитку». Це свідчить про те, що суворі

екологічні норми розглядаються в країні не як перешкоди для економічного розвитку, а навпаки, як потужні рушії інновацій та фактори забезпечення довгострокової конкурентоспроможності, що приваблюють специфічний сегмент екологічно свідомих туристів.

6. Центральну координуючу роль в інституційному забезпеченні розвитку екотуризму відіграє державна компанія Innovation Norway, яка є ключовим інструментом уряду для стимулювання інновацій та розвитку бізнесу і промисловості, включаючи туристичний сектор. Ця організація відповідає за маркетинг Норвегії як привабливої туристичної дестинації на світовому ринку, а також виконує функції секретаріату стратегічної групи «Tourism 2030». Крім того, Innovation Norway є розробником та оператором визнаного на міжнародному рівні «Стандарту сталого розвитку дестинації» (Sustainable Destination Standard), який отримав акредитацію Глобальної ради зі сталого туризму (GSTC). Ефективне залучення до процесу вироблення та реалізації туристичної політики таких ключових гравців, як Innovation Norway (відповідає за економічний розвиток та маркетинг), Міністерство клімату та довкілля (опікується питаннями охорони природи та загальної туристичної політики), а також реалізація комплексних національних стратегій, таких як «Tourism 2030» та «REIS21», вказує на високоінтегрований та скоординований підхід норвезького уряду до управління туристичною галуззю. Роль Innovation Norway як у просуванні туризму, так і у впровадженні стандартів сталості є яскравим прикладом успішної синергії. Це свідчить про те, що сталий туризм у Норвегії не розглядається як ізольована сфера державної політики, а глибоко інтегрований у ширші національні економічні та екологічні програми, забезпечуючи ефективну міжсекторальну співпрацю та формування цілісної екосистеми державної політики у цій сфері.

7. Розробка практичних рекомендацій щодо використання досвіду Норвегії для розвитку екологічного туризму в Україні.

На основі проведеного аналізу норвезької моделі екологічного туризму та врахування специфічних викликів і можливостей України, особливо в контексті повоєнного відновлення, у дипломній роботі розроблено низку практичних рекомендацій. Ці рекомендації спрямовані на формування в Україні конкурентоспроможного та сталого сектору екологічного туризму, здатного сприяти економічному відродженню, збереженню природної та культурної спадщини, а також покращенню міжнародного іміджу країни.

Ключовими напрямками запропонованих рекомендацій є вдосконалення нормативно-правової бази шляхом розробки та затвердження Національної стратегії розвитку екотуризму, інтегрованої з глобальними Цілями сталого розвитку та європейськими екологічними ініціативами; інституційне посилення через створення або надання відповідних повноважень центральному координаційному органу за аналогією з норвезькою Innovation Norway; стимулювання розвитку «зеленої» інфраструктури та впровадження національної системи еко-сертифікації; активне залучення місцевих громад до процесів планування, управління та отримання економічних вигод від екотуристичної діяльності; розробка ефективних маркетингових стратегій та формування сильного національного бренду українського екотуризму; посилення освітньої та природоохоронної складової екотуристичної діяльності; а також активне залучення інвестицій та налагодження міжнародної співпраці для підтримки «зеленого» відновлення туристичного сектору. Реалізація цих комплексних заходів, як очікується, дозволить Україні ефективно використати свій значний природно-рекреаційний потенціал та трансформувати туристичну галузь на засадах сталості та екологічної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінок Н. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Вип. 2(18), С. 206–217. URL: <https://doi.org/10.15330/apred.2.18.206-217> (дата звернення 23.04.2025).
2. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 24-32. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/15518> (дата звернення 22.04.2025).
3. Бордун О.; Шевчук В.; Монастирський В.; Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. Вісник Львівського університету. Серія Економічна. 2022. Вип. 62. С. 178–196. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214> (дата звернення 21.04.2025).
4. Бут Т. Вплив війни в Україні на європейський ринок туристичних послуг. World achievements and current trends in the development of Tourism and hotel and restaurant industry. 2022. URL: <http://dx.doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-03> (дата звернення 03.04.2025).
5. Гапоненко Г. І.; Парфіненко А. Й.; Шамара І. М. Концепція сталого розвитку туризму повоєнної України як пріоритетний напрям комплексного відновлення. Prospects for the development of the tourism and hospitality industry in Ukraine based on the experience of the European Union. 2023. URL: <http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-26-308-8-7>. (дата звернення 21.04.2025).

6. Гойко А. Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. Київ: ВІРА-Р, 1999. 320 с URL: <https://economyofregions.org/ojs/index.php/er/article/view/523> (дата звернення 03.05.2025).
7. Грибова Д. Розвиток туристичного бізнесу в Україні: теорія, методологія, практика: монографія Мелітополь. Люкс., 2020. 384 с. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/publication/2919807> (дата звернення 23.04.2025).
8. Григорчук Д.В. Управління сталим розвитком туристичної індустрії України. Актуальні проблеми економіки. 2023. №3 (261). С.58-66. URL: DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-261-58-66 (дата звернення 20.04.2025).
9. Дзюрах Ю.; Кулиняк І.; Веселов О. Напрямки зміцнення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19. Social Economics. 2021. № 61. URL: <http://dx.doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-10> (дата звернення 23.04.2025).
10. Князєва Т. В.; Казанська О. О.; Орочовська Л. А.; Горюнова К. А.; Чернишова Т. В. Використання інтернет-маркетингу та соціальних мереж для просування екотуризму в Україні (на основі досвіду Норвегії та Ісландії). Sport and Tourism Central European Journal. 2024. Vol. 7, No. 2. P. 139–163. <https://doi.org/10.16926/sit.2024.02.07> (дата звернення 23.04.2025).
11. Лісовська Л.; Роїк О.; Михайлишин В. Оцінка ефективності системи управління бізнес процесами на основі рефлексивного підходу: теоретико-методологічний підхід. Економіка і суспільство. 2024. Вип. 61. URL: <http://dx.doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-107> (дата звернення 23.04.2025).
12. Паньків Н. Є. Перспективи використання туристично-рекреаційних ресурсів для розвитку зеленого (сільського) та екологічного туризму в

- ІваноФранківській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2020. № 30 (5). С. 59-65. URL: <https://doi.org/10.36930/40300510> (дата звернення 30.04.2025).
13. Печенюк А.; Олексійко С.; Циганюк М.; Мазуркевич І.; Євтушок В. Tourism, Ecology and War: Neoliberal Aspects and Social Impacts. *Grassroots Journal of Natural Resources*. 2025. Vol. 8, No. 1. P. 517–540. URL: <https://grassrootsjournals.org/gjnr/0801m00508.html> (дата звернення 30.04.2025).
14. Портянник С. В., Мерчанський В.В. Екотуризм та мисливське господарство в Україні: аналіз розвитку та прогноз на майбутнє. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносин. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2024. № 19. С. 98–111. URL: DOI: <http://doi.org/10.26565/2310-9513-2024-19-10> (дата звернення: 11.05.2025)
15. Пуліна Т.В., Ткачова Н.М. Повоєнне відновлення економіки регіону на засадах кластерного підходу. Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 12-13 жовтня 2023 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В.А. Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка». 2023. С. 401-404. URL: http://eir.zp.edu.ua/bitstream/123456789/10757/1/K_Gubar.pdf (дата звернення: 13.05.2025)
16. Світлична В. та ін. Sustainable Ecotourism Development: Integrating Public Marketing, Community Engagement, and Environmental Stewardship in Ukraine. Cirella G. T. (Ed.). *Handbook on Post-War Reconstruction and Development Economics of Ukraine: Catalyzing Progress*. Cham: Springer Nature Switzerland, 2024. URL: http://dx.doi.org/10.1007/978-3-031-48735-4_16 (дата звернення 30.04.2025).
17. Стратічук Н.; Євтушенко О. Екологічна освіта та навчання в Україні. *Innovative Management of Business Integration and Education in*

- Transnational Economic Systems ISMA University of Applied Sciences, Latvia, 2023. URL: https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/8817/Natalia%20Stratichuk%2C%20Olha%20Yevtushenko%20Environmental%20education%20and%20training%20in%20Ukraine_2023.pdf?sequence=1 (дата звернення 30.04.2025).
18. Vasylykiv N.; Hryhoruk I. Modern aspects of development of world and Ukrainian ecotourism. E3S Web of Conferences. 2024. Vol. 587. P. 05001. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202458705001> (дата звернення: 13.05.2025)
19. Yermachenko V. Sustainable tourism in the post-war reconstruction of territorial communities in Ukraine. Access to Science, Business, Innovation in Digital Economy. 2024, 5(1), 34-57, URL: [https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1\(3\)](https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1(3)) (дата звернення: 13.05.2025)
20. Bandyopadhyay R.; Saha S. Eco-tourism and sustainable development: A case study of Sundarbans National Park, India. International Journal of Environmental Sciences. 2012. Vol. 2, No. 3. P. 135–142. (дата звернення: 12.04.2025)
21. Bieling C.; Plieninger T. Recording Manifestations of Cultural Ecosystem Services in the Landscape. Landscape Research. 2013. Vol. 38, No. 5. P. 649–667. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/01426397.2012.691469> (дата звернення: 11.05.2025)
22. Blake J. International Cultural Heritage Law. – Oxford: Oxford University Press, 2015. (дата звернення: 02.04.2025)
23. Bobek, V., Gotal, G., & Horvat, T. (2023). Impacts of the 2022 War in Ukraine on the Travel Habits of Ukrainian Tourists. Naše Gospodarstvo Our Economy, 69(3), 56-67. URL: <https://journals.um.si/index.php/oe/article/view/3173> (дата звернення: 10.05.2025)

24. Ceballos-Lascuráin, H. (1996) *Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism around the World and Guidelines for Its Development*. IUCN Publications, Cambridge, 1996. 301. URL: <http://dx.doi.org/10.2305/iucn.ch.1996.7.en> (дата звернення: 02.05.2025)
25. Changlin Ao & Lishan Xu & Baoqi Liu & Zhenyu Cai, *Ecotourism and sustainable development: a scientometric review of global research trends, Environment, Development and Sustainability: A Multidisciplinary Approach to the Theory and Practice of Sustainable Development*, Springer, 2023. vol. 25(4), P. 2977-3003 URL: DOI: 10.1007/s10668-022-02190-0 (дата звернення: 13.05.2025)
26. Christensen A. L. *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Oslo: Pax forlag AS, 2011. (дата звернення 25.04.2025).
27. Cirella G. T. *Handbook on Post-War Reconstruction and Development Economics of Ukraine: Catalyzing Progress*. Cham: Springer Nature Switzerland, 2024. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-031-48735-4> (дата звернення: 10.05.2025)
28. Epure M.; Barna C.; Vasilescu R. *Ecotourism – conservation of the natural and cultural heritage*. *Annals of Spiru Haret University. Economic Series*. 2011. Vol. 11, No. 1. P. 13–22. URL: https://www.researchgate.net/publication/227349129_Ecotourism_-_conservation_of_the_natural_and_cultural_heritage (дата звернення 15.04.2025).
29. Fairweather J. R.; Maislin S.; Simmons D. G. *Ecolabels in tourism: A review of the literature*. *Journal of Sustainable Tourism*. 2005. Vol. 13, No. 1. P. 1–19. URL: [http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00035-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00035-4) (дата звернення 04.05.2025).
30. Fennell D. A. *Ecotourism: An introduction*. London: Routledge, 1999.
31. Hunt, C. A., Durham, W. H., Driscoll, L., & Honey, M. *Can ecotourism deliver real economic, social, and environmental benefits? A study of the Osa Peninsula, Costa Rica*. *Journal of Sustainable Tourism*, 2015. 23(3), 339-357.

- URL: <https://doi.org/10.1080/09669582.2014.965176> (дата звернення: 13.05.2025)
32. Font X.; Buckley R. Tourism ecolabelling: Certification and promotion of sustainable tourism. Wallingford: CABI Publishing, 2001. 382 p. (дата звернення 05.05.2025).
33. Francioni F.; Gordley J. Enforcing International Cultural Heritage Law. Oxford: Oxford University Press, 2013. 260 p. (дата звернення 10.04.2025).
34. Ghazilou A. et al. The concept of ecotourism: An examination of its evolution and components . Journal of Ecotourism. 2025. Vol. 24, No. 2. P. 158–171. (дата звернення 15.04.2025).
35. Goodwin H. Local Community Involvement in Tourism around National Parks: Opportunity and Constrains. Journal of Service Science and Management. 2013. Vol.6. No.1. URL: DOI: 10.4236/jssm.2013.61010 (дата звернення: 13.05.2025)
36. Hall C. M. Tourism, biodiversity and global environmental change. Tourism and Global Environmental Change. 2016. P. 221-229. URL: <http://dx.doi.org/10.4324/9780203011911-14> (дата звернення 03.05.2025).
37. Honey M. Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise? Washington: Island Press, 2008. 405 p. (дата звернення 15.04.2025).
38. Koens J.; Dieperink C.; Miranda M. The future of ecotourism: A review of the literature. Journal of Sustainable Tourism. 2009. Vol. 17, No. 1. P. 1–16. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/s10668-009-9214-3> (дата звернення: 13.05.2025)
39. Lansing P.; De Vries P. Sustainable tourism: A critical analysis of Costa Rica’s Certification for Sustainable Tourism (CST) program. Journal of Sustainable Tourism. 2007. Vol. 15, No. 2. P. 173–192.
40. López-Guzmán T.; Sánchez S. Rural tourism and sustainable development: A case study of the Sierra de Aracena and Picos de Aroche Natural Park, Spain. Journal of Rural Studies. 2015. Vol. 39. P. 1–10. URL:

- <http://dx.doi.org/10.20944/preprints202210.0147.v1> (дата звернення 15.04.2025).
41. Macdonald C. et al. Ecotourism and conservation: A review of the evidence. *Conservation Biology*. 2019. Vol. 33, No. 4. P. 919–928. (дата звернення: 02.05.2025)
 42. Menbere I. P.; Admassu F. Challenges and opportunities for ecotourism development: A case study in Dilla University Botanical and Ecotourism Garden, South Ethiopia. *Global Journal of Ecology*. 2020. Vol. 5, No. 1. P. 154–163. URL: <https://dx.doi.org/10.17352/gje> (дата звернення 06.05.2025).
 43. Nyaupane G. P. Ecotourism versus Nature-based Tourism: Do Tourists Really Know the Difference? *Journal of Tourism and Hospitality Management*. 2007. Vol. 18, No. 1. P. 161–168. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13032917.2007.9687044> (дата звернення 23.04.2025).
 44. Reimann M., Vengerska N., Kornus O., Patsyuk V., Holodok V., Palang H. Development of Ukrainian frontline communities and tourism business in war conditions and strategies for the future. *Journal of Geology Geography and Geoecology*. 2023. 32(3). P. 581-597. URL: <http://dx.doi.org/10.15421/112352>(дата звернення 01.05.2025).
 45. Ulrich R. S., Simons R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., & Zelson M. Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Environmental Psychology*, 1991. 11. P. 201–230 URL: [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80184-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80184-7) (дата звернення 06.05.2025).
 46. International Ecotourism Society (TIES). What is Ecotourism? URL: <https://ecotourism.org/ties-overview/> (дата звернення 06.06.2025).
 47. Ministry of Trade, Industry and Fisheries. Meld. St. 19 (2016-2017) Reiseliv i Norge. 2017. URL: <https://www.regjeringen.no.docx> (дата звернення 23.04.2025).

48. Norwegian Official Reports. Various policy documents on tourism and sustainability. 2023.
49. UNESCO. Ukraine: UNESCO estimates the damage to culture and tourism after 2 years of war at \$3.5 billion. 2024. URL: <https://surl.li/gqyfeu> (дата звернення 30.04.2025).
50. UNWTO. Tourism and the Sustainable Development Goals. 2018. URL: <https://www.unwto.org/tourism4sdgs> (дата звернення 06.05.2025).
51. United Nations Development Programme. Call for grant proposals «Strengthening the institutional capacity of libraries – Digital Education Hubs...». URL: <https://www.undp.org/ukraine/news/strengthening-institutional-capacity-libraries> (дата звернення 04.04.2025).
52. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. URL: <https://www.are.admin.ch/content/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> (дата звернення 15.04.2025).
53. WWF-Ukraine. The Future of Protected Areas in Ukraine. Discussion Paper on Protected Areas Recovery and Reform 2024. URL: <https://wwfeu.awsassets.panda.org/pdf> (дата звернення 20.04.2025).
54. Tourism in Norway. URL: <https://www.worlddata.info/europe/norway/tourism.php> (дата звернення: 30.04.2025).
55. Сім принципів «Leave No Trace». URL: <https://surl.lu/giemcj> (дата звернення: 12.04.2025).
56. SheepWithAView. URL: <https://surl.li/daferz> (дата звернення: 02.04.2025).
57. Statistics Norway. Tourism Satellite Account 2024. Oslo : SSB, 2024. 55 p. URL: https://www.ssb.no/en/tourism_satellite_account (дата звернення 03.04.2025).

58. Innovation Norway. Annual Report 2023 / Sustainable Destination KPIs. Oslo: Innovation Norway, 2024. 40 p. URL: <https://innovasjon norge.no/en/about/reports> (дата звернення 06.04.2025).

ДОДАТКИ

Guidelines Poster Сім принципів «Leave No Trace»

Краєвид з гори Eldsfjellet, Rossland

Джерело: Авторське фото

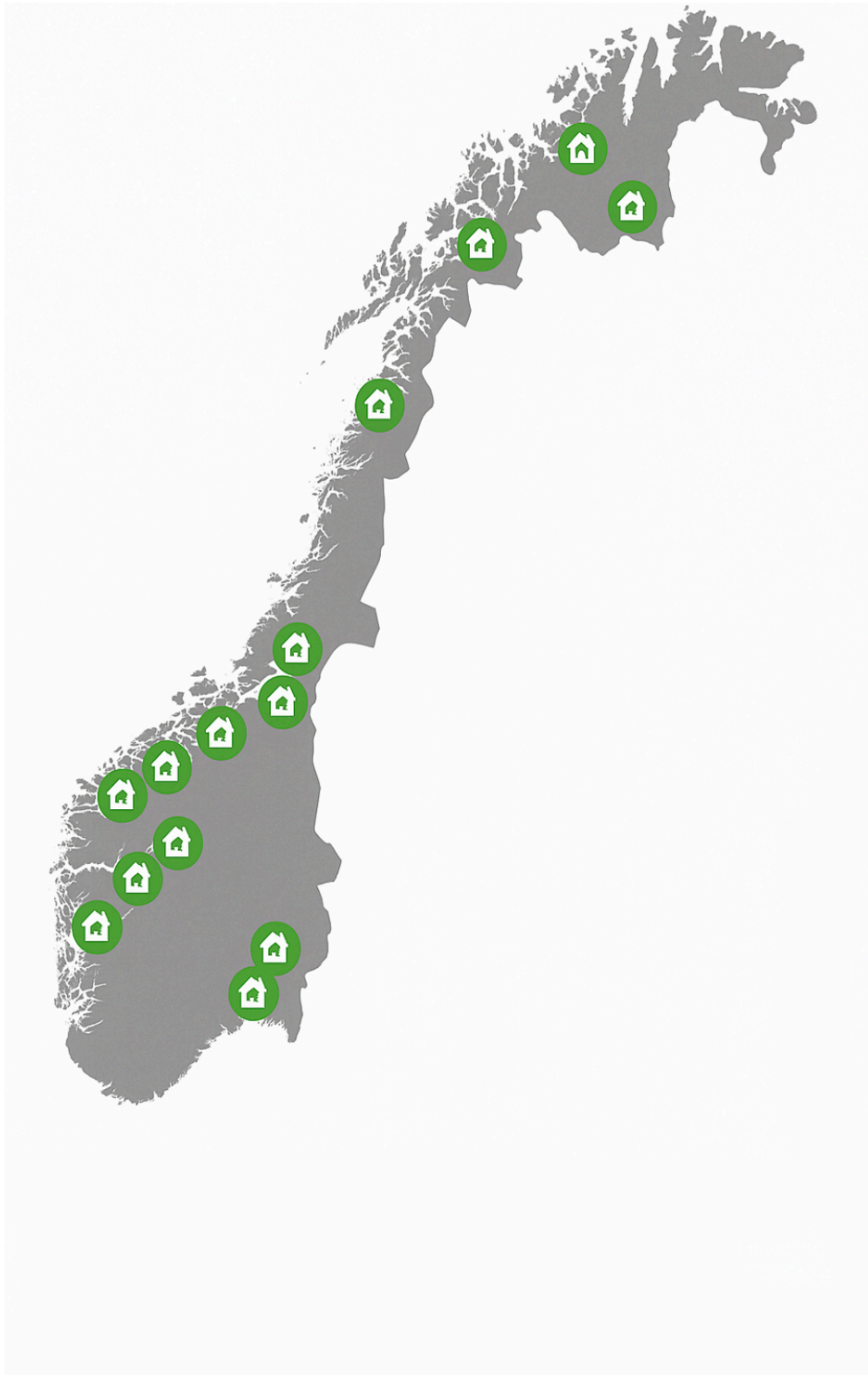
Проект #SheepWithAView , який показує красу Норвегії очима групи овець.

Джерело: [56]

Частування гостей на фермі Vønes Gardsmat

Джерело: Авторське фото

Картохема розташування зелених готелів Норвегії

Джерело: Створено автором

Відгук

наукового керівника на бакалаврську дипломну роботу
студента спеціальності 242 Туризм СЕМІОШКА Івана Миколайовича
«Особливості екологічного туризму в Норвегії»

Практичною складовою роботи було з'ясування регіональних особливостей просування усіх різновидів екологічного туризму в Норвегії, з визначенням проблем і перспектив. Науковою новизною дослідження є аналіз аналіз впливу екотуризму на сталий розвиток країни. У роботі на основі системного підходу здійснено обґрунтування ідей екотуризму.

За формою і змістом бакалаврська робота відповідає чинним вимогам, є послідовним дослідженням, у котрому автор намагався показати знання теорії екологічного туризму та можливості застосування досвіду Норвегії для покращення стану туристичної галузі в повоєнній Україні.

Попри позитивні сторони, хочемо звернути у вагу на деякі, на наш погляд, моменти які б суттєво покращити роботу: відсутній аналіз підприємств, що задіяні в галузі екотуризму, не були використані відгуки туристів щодо цього виду туризму в Норвегії. Це б дало змогу проаналізувати модні тенденції розвитку галузі та пріоритети туристів щодо споживання цього продукту.

Бакалаврська робота на тему «Особливості екологічного туризму в Норвегії» може бути допущена до захисту, а її автор СЕМІОШКО Іван Миколайович заслуговує присвоєння освітньо-кваліфікаційного ступеня «бакалавр».

Доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туризму ННІ
Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу
ХНУ імені В. Н. Каразіна, к. і. н.

Наталя АКСЬОНОВА

Рецензія

на дипломну роботу освітньо-кваліфікованого рівня «бакалавр»
«Особливості екологічного туризму в Норвегії» студента ННІ
 Каразінського інституту міжнародних відносин та туристичного бізнесу
 Семіюшка Івана Миколайовича

Повоєнна відбудова України має ґрунтуватися на створення сприятливих умов для розвитку сфери послуг, туризму зокрема. Організація екологічних туристичних атракцій є перспективною та необхідною складовою для розвитку туристичної галузі.

Тема дипломної роботи Семіюшка Івана є доволі актуальною тому, що дослідження розвитку екотуризму у межах Європейського Союзу надає можливість українській туристичній галузі запозичувати цей досвід для залучення іноземних туристів. Україна потребує будівництва та модернізації екологічно чистої інфраструктури: пішохідних та велосипедних доріжок, об'єктів екологічного транспорту, «зелених» готелів, систем управління відходами та впровадження відновлюваних джерел енергії, особливо в сільській місцевості та на природоохоронних територіях

Автору дипломної роботи вдалося влучно структурувати роботу, базуючись на теоретичних підходах до екологічного туризму як провідної галузі економіки сталого розвитку. Було розглянуто законодавство Норвегії, що сприяло становленню та конкурентноспроможності цього різновиду туризму. Автор самостійно здійснив SWOT-аналіз потенціалу України та Норвегії у сфері екотуризму. У роботі розглядалася можливість адаптації норвезького досвіду екологічного туризму до українських реалій та розроблені комплексні рекомендації. Автором проаналізовані переваги та недоліки можливості залучення досвіду Норвегії в Україні. Визначено, що екотуризм здатен стати важливим чинником створення нових робочих місць і залучення інвестицій, особливо в сільських та постраждалих від бойових дій регіонах.

Дипломна робота Івана Семіюшка має низку недоліків – відсутній аналіз експлуатації норвежцями екомаршрутів, недостатньо повно розкрито і порівняно туристичний потенціал та особливості дестинацій, що практикують екотуризм у Норвегії. Не зважаючи на ці недоліки, кваліфікаційна робота є самостійним повноцінним дослідженням і заслуговує високої оцінки, а її автор Семіюшко Іван Миколайович присвоєння освітньо-кваліфікаційного ступеня «бакалавр».

Професор кафедри ЮНЕСКО
 "Філософія людського спілкування"
 та соціально-гуманітарних дисциплін
 Державного біотехнологічного університету
 к.і.н, проф. Олександр ВОРОНЯНСЬКИЙ

